

Are you diggin' it?

Digitalt kulturarvsskapande hos kommunarkiv

Helena Ferm och Marie Åstrand

Examensarbete (30 högskolepoäng) i arkivvetenskap för masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Lars Ilshammar

År: 2012

© Helena Ferm och Marie Åstrand

Title

Are you diggin' it? Construction of digital cultural heritage in municipal archives

Abstract

The aim of this master's thesis is to investigate digitization initiatives in Swedish municipal archives and problematize their reasons for digitizing and their appraisal practices. We argue that the archive is socially constructed and that appraisal decisions are part of shaping our cultural heritage – by examining digitization we will focus specifically on the construction of the *digital* cultural heritage. Furthermore, we mean that through the appraisal process value is ascribed to archival records; appraisal is therefore to be seen as an act of power. By shedding light on the fact that appraisal decisions cannot be neutral to current social values, we mean to emphasize the archive's role as an institution of power.

To develop an empirical foundation on which to base our analysis, a survey has been conducted among all 290 municipal archives in Sweden. The results show that reasons behind digitization often are due to the needs of the municipal administration, the archivists own initiatives or on account of public interest. Documents selected for digitization most frequently concern administration, building and city planning. Appraisal principles are most commonly based on the wish to facilitate access to records, to meet the interest of the public, but also to make the work in the archive more efficient. Even though increased access to the records is a main reason for digitizing, only a small part of the digitized records have been made accessible. We conclude that appraisal is often made on functional grounds, and while that is not necessarily a bad thing, we argue that a critical approach to the appraisal process is crucial. It is important that archivists realize their part in the construction of the digital cultural heritage.

Keywords

Archival studies, Appraisal, Digital cultural heritage, Digitization, Municipal archives

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	4
Syfte och frågeställningar	5
Avgränsningar.....	6
Begrepp.....	7
Bakgrund	9
Kommunarkiv	9
Kulturpolitiska förutsättningar för digitalisering.....	12
Riktlinjer och rekommendationer	13
Försvårande omständigheter	15
Diskussion och definition av kulturarv	16
Digitalt kulturarv.....	17
Tidigare forskning	19
Digitaliseringsfrågan.....	19
Arkivens roll i förändring	23
Urval och värde.....	24
Teoretiskt ramverk	26
Makt och kulturarvsskapande	26
Makt och urval	28
Metod	31
Population	31
Utformning och bearbetning	32
Etiska aspekter	33
Källkritik.....	33
Resultat	35
Inledning	35
Bortfallsanalys	35
Resultatredovisning	37
De kommuner som digitaliserar.....	38
De kommuner som inte digitaliserar.....	43
Anmärkningsvärda kommentarer.....	45
Diskussion och analys av resultat	47
Vad påverkar digitaliseringsbeslut?.....	48
Hur och av vem skapas det digitala kulturarvet?.....	50
Avslutning	54
Litteraturförteckning	56
Bilaga 1 Missivbrev	
Bilaga 2 Enkätfrågor	

Inledning

We may write our names in albums,
we may trace them in the sand,
we may chisel them in marble,
with a firm and skilful hand.
But these pages soon are sullied,
soon each name will fade away,
for all monuments must crumble,
and all creatures must decay.
In the book of life "God's album"
may your name be penned with care.
And may all who have here written
write their names forever there.¹

Under första världskriget, år 1916, var sjöman Arthur G. Morgan inlagd på militärsjukhus i Plymouth. Cirka 75 år senare avled han och i huset där han bott fanns ett minnesalbum kvarlämnat. I minnesalbumet fanns skisser, hälsningar och verser, med stor sannolikhet nedtecknade och ritade av de andra sjömännen på sjukhuset. Versen ovan finns nedtecknad med en prydligt rundad handstil på en av sidorna. En intressant kontrast uppstår av att läsa versen ifrån en högupplöst digital version på datorskärmen. Orden som säger att alla de namn som är skrivna i albumet kommer att blekna bort, utmanas idag av teknik som ger löfte om något annat – kanske en möjlighet till ett förevigande av dessa sjömäns namn?

Idag digitaliseras kulturarvsmaterial runtom i världen i en stor variation av former. Utvecklingen av The Great War Archive, där ovanstående vers publicerats, var ett insamlingsinitiativ av Oxford University där man lät privatpersoner bidra med handlingar från första världskriget som skulle kunna vara av intresse för forskning eller allmänhet. Ett annat exempel är Europeana, en plattform som syftar till att öka tillgängligheten till kulturarvsmaterial för allmänheten. Plattformen ger en samlad tillgång till digitaliserat kulturarvsmaterial från institutioner runt om i Europa. Inom Sverige arbetar Riksarkivets avdelning Svensk arkivinformation (SVAR) för att tillgodose det stora intresset som finns av arkivhandlingar, inte minst hos släktforskare. På SVAR:s hemsida finns genom en abonnemangstjänst tillgång till exempelvis kyrkoböcker, folkräknings- och fångvårdshandlingar. En annan typ av digitalt tillgängliggörande som blivit populärt är att dela med sig av fotosamlingar genom Flickr. Kulturarvsinstitutioner som är närvarande på sajten inkluderar bland

¹Versen finns på: <http://www.oucs.ox.ac.uk/ww1lit/db/inline.php?CISOROOT=/gwa&CISOPTR=2264> This item is from The Great War Archive, University of Oxford © [Graham Collins]. Hela albumet hittas på: <http://www.oucs.ox.ac.uk/ww1lit/gwa/document/8698?REC=1> [2012-04-14]

annat Riksantikvarieämbetet som publicerar bilder av arkeologen och konsthistorikern Berit Wallenberg (1902-1995), Nordiska museet som har tillgängliggjort sin daguerreotypin-samling och Kungliga biblioteket som till exempel skapat ett August Strindberg-album.

Statliga arkiv får i allt högre grad direktiv för att främja arbetet med digitalisering. Digitalisering betraktas som svaret på frågan hur det enklast går att tillgängliggöra en större mängd kulturarv, men ses även som en möjlighet för bevarande av kulturarvet. I det nationella strategidokumentet *Digit@lt kulturarv* (Kulturdepartementet 2011) uttrycker regeringen att den digitala tekniken ska användas som ett verktyg i utvecklingen mot ett levande kulturarv. I och med att fler och fler allmänna handlingar digitaliseras, samt att allt fler handlingar uppkommer i digitalt format, skapas en digital dimension av kulturarvet. Detta väcker många tekniska frågor om filformat, långtidsbevarande och tillvägagångssätt för tillgängliggörande, men naturligtvis blir även urvalsfrågan central. Totaldigitalisering är inte möjligt varken ur tidsmässig eller ur ekonomisk synpunkt, och det är heller inte att eftersträva ur ett kvalitetsperspektiv.

Problematik kring vilket material som ska återskapas i ett nytt medium är inget nytt fenomen, som Yehuda A. Kalay (2008, s. 6), professor i ”new media” vid Berkeley, pekar ut. Han menar att liknande frågor blir aktuella varje gång nya medier utvecklas. Frågan om vilka muntliga historier som skulle skrivas ned, blev till frågan om vilka nedskrivna historier som skulle bli till böcker? Vilka handskrivna dokument skulle bli tryckta? Och idag: vilka handlingar ska bli till ettor och nollor? Frågan rör inte bara tryckta eller handskrivna dokument, utan även andra typer av media som fotografier, mikrofiche och ljudband. Ytterligare en frågeställning är varför kulturarvsinstitutioner ska digitalisera. Är det för att följa med i utvecklingen, för att kunna leva upp till verksamhetens mål eller för att bevara fragilt material?

Den här uppsatsen kommer att behandla problematiken kring den digitalisering som sker inom Sveriges kommunarkiv. Det finns 290 kommuner i Sverige som alla är ansvariga för att på ett korrekt sätt hantera och bevara de allmänna handlingar som uppkommer vid eller inkommer till kommunerna. Trots att det finns en så stor mängd kommun- och landstingsarkiv är de bland de mest okända av våra arkiv (Losman 1998). Detta är sannolikt kopplat till att de flesta kommunarkiv fungerar som en stödfunktion för förvaltningarna eller som platsen för slutförvaring av de handlingar som uppkommer inom kommunorganisationen.

Syfte och frågeställningar

Vårt syfte är att analysera den digitalisering som sker inom kommunarkiv idag och den problematik som omger detta. Vi kommer att intressera oss för hur digitaliseringsbeslut tas, med fokus på vilken motivation som ligger bakom besluten, samt hur urvalsprinciperna ser ut. Uppsatsen kommer även att beröra kommunarkiv som inte digitaliserar.

Vi menar att kommunarkiv har en aktiv roll i skapandet av det nationella kulturarvet – genom digitalisering är de även med i att utforma det digitala kulturarvet. I uppsatsen vill vi belysa hur digitaliseringsbeslut och de urval som görs är en makthandling;

arkiven innehar makt att avgöra vad som ska digitaliseras, och ingjuter nytt värde i handlingarna genom de urval som görs. I vår analys kommer vi knyta samman urvalsförfarandet som maktutövning med en diskussion om kulturarvsskapande.

Metodologiskt har vi valt en kvantitativ utgångspunkt för att få ett brett underlag att basera vår analys på. Den empiriska studien kommer ta formen av en enkät som skickas till Sveriges alla kommunarkiv.

Våra frågeställningar är följande:

- **Hur motiverar kommunarkiv digitaliseringsbeslut?**

Är tillgängliggörandeperspektivet det primära? Digitaliseras det också för att bevara? I vilken utsträckning påverkas digitaliseringsbeslut av kulturpolitiska direktiv? Vilka orsaker finns det till att inte digitalisera?

- **Hur väljer kommunarkiv ut arkivhandlingar när de ska digitalisera, och hur ser urvalskriterierna för digitalisering ut?**

Hur motiveras urval, och vilka faktorer påverkar urvalet? Finns det konkreta riktlinjer för digitaliserings- och urvalsprocess? Vilka typer av handlingar digitaliseras hos kommunarkiv?

Avgränsningar

Vi har valt att i vår undersökning rikta in oss mot den kommunala arkivsektorn. Forskningen kring kommunarkiv är generellt sett av låg omfattning, även den digitalisering som sker inom sektorn är utforskad i större skala. Det uppdrag kommunarkiv har gentemot allmänheten att tillhandahålla offentliga handlingar, skapar en intressant koppling till den nuvarande utvecklingen mot öppnare och mer tillgängliga arkiv. Eftersom det inte finns någon fristående myndighet som ansvarar för arkivvården inom kommunerna utan kommunarkivets verksamhet styrs av varje kommun, skiljer sig arkivens förhållanden åt från kommun till kommun. Det är även konstaterat att de resursmässiga förhållandena hos kommunarkiv traditionellt har skiljt sig från de statliga arkiven, inte minst då det gäller digital dokumenthantering (SOU 2002:78, s. 154). Enligt arkivlagen (1990:782) är de kommunala arkiven del av det nationella kulturarvet och vår förhoppning är att genom denna studie kunna belysa kommunarkivs kulturarvsvärde utöver deras rent praktiska funktion.

Digitalisering kan även förekomma ute på förvaltningarna i vissa kommuner, men detta är inte inkluderat i vår undersökning. Vi riktar oss enbart mot kommunernas centrala arkivfunktion.

Vårt ämne är avgränsat till digitalisering av analoga arkivhandlingar. Vi har valt att inte ta upp den problematik som omger elektroniskt uppkomna handlingar eller den stora fråga som hållbara lösningar för digital långtidsbevaring innebär. Inom vårt ämne fokuserar vi på vilken motivation som ligger bakom digitaliseringsbeslut samt de urval som görs av arkivhandlingarna. Vi kommer heller inte att ta upp de tekniska

aspekterna av digitalisering i uppsatsen då vi anser att de ligger utanför vårt undersökningsområde.

Begrepp

Vi tar här upp några för uppsatsen centrala begrepp vars betydelse kan behöva definieras. Begreppen *kulturarv* och *digitalt kulturarv* kommer diskuteras mer ingående i nästa kapitel, och tas därför inte upp i detta avsnitt.

Kommunarkiv

Då vi talar om kommunarkiv i uppsatsen syftar vi på de centralarkiv som ”utgör arkivmyndighetens beredande och verkställande organ” (Holmberg 2001, s. 40). I en del kommuner används benämningen stadsarkiv, men vi kommer i uppsatsen använda kommunarkiv som en gemensam benämning.

Digitalisering

Enkelt sett så kan digitalisering definieras som den process i vilken analogt innehåll konverteras till ett och nollor som i en binär kod blir läsbar för datorer (Hughes 2004, s. 4). Vi menar dock att digitaliseringsbegreppet inbegriper hela processen från det att urval och förberedelser görs, till scanning eller fotografering av en handling, tills det att den är tillgängliggjord för målgruppen (vilket inte behöver innefatta ett tillgängliggörande för allmänheten). I tillgängliggörandet av handlingen inkluderas bland annat digital katalogisering, att arbeta fram metadata samt presentationen av handlingarna. Den utvidgningen av begreppet stämmer väl överens med följande definition ifrån Riksantikvarieämbetet:

Med digitalisering avses den processkedja som resulterar i en digital representation av ett analogt objekt försett med basala metadata. Register, listor och förteckningar bör hållas i digital form, men materialet kan inte anses fullt digitaliserat förrän själva innehållet (bild, text, ljud, film) finns i digital form.

Riksantikvarieämbetet 2010, s. 8

Det är viktigt att betona att arbetet inte tar slut efter att handlingar till exempel är tillgängliga över internet eller på en intern server. Det tillkommer även fortsatt underhållsarbete av filerna för att kunna garantera åtkomst och tillgänglighet över längre tid.

Urval och gallring

Urval är ett begrepp som inte används i stor utsträckning inom svensk arkivvetenskap, istället talar man om gallring. Detta faller sig naturligt eftersom vi i Sverige har ett bevarandeperspektiv på arkivvården, formaliserat i arkivlagen (1990:782). Arkivlagens (1990:782 3§, 10§) utgångspunkt är *bevarande*, med en undantagsparagraf som medger gallring av allmänna handlingar som inte behövs för att tillgodose arkivens uppdrag. Som Erik Norberg (1999, s. 5) säger i förordet till Riksarkivets rapport *Om gallring* så är gallring i arkiv ”alltid en kontroversiell fråga. På det sättet styr man framtidens tillgång till kunskap”. I Sverige har vi sedan 1900-talets början då gallring blev en fråga, haft en pragmatisk hållning mot förstörandet av arkivhandlingar (Fredriksson 2003b). Berndt Fredriksson (2003b, s. 23), som är

arkivarie på utrikesdepartementet, uttrycker i artikeln *Vad ska vi bevara? Arkivgallringens teori, metod och empiri* att ur den svenska totalbevarande utgångspunkten ses gallring som ett nödvändigt ont. Gallringsavgöranden måste ske ur bevarandesynpunkt och inte utefter vilken information som kan undvaras.

I anglosaxisk litteratur används begreppet ”appraisal” för att beskriva urvalsprocessen. Ciaran B. Trace (2010, ss. 47-48), som är arkivvetare och har doktorerat i biblioteks- och informationsvetenskap, är tydlig med att skilja på ”appraisal” respektive ”selection” – det förra innebär de beslutstagande aktiviteter som förekommer den fysiska hanteringen, medan det senare syftar på den praktiska tillämpningen av urvalsprinciper på det fysiska materialet. Det är genom ”appraisal” som värdering av handlingar sker. Då vi i uppsatsen använder oss av urvalsbegreppet är det i den mening Trace tillskriver ”appraisal”. Urval eller urvalet kan även referera till de utvalda handlingarna.

Bakgrund

I vår bakgrund kommer vi till att börja med kortfattat redogöra för kommunarkivs förutsättningar för att skapa en bild av de villkor som styr deras verksamhet. Därpå kommer vi presentera kulturpolitiska dokument som motiverar digitaliseringsverksamhet hos offentliga kulturarvsinstitutioner, även om de inte specifikt påverkar verksamheten vid kommunarkiv. Efter det tar vi upp riktlinjer formulerade i nationella och internationella dokument som på olika vis begränsar eller styr digitaliseringsverksamhet. Inte heller dessa har en direkt inverkan på kommunarkivs verksamhet, men de är intressanta att lyfta fram eftersom de kan ge en förståelse för vikten av måldokument och urvalskriterier vid digitalisering. Vi adresserar även försvårande omständigheter som kan utgöra hinder vid framförallt digitalt tillgängliggörande. Slutligen kommer en diskussion rörande de svårdefinierbara och mångfacetterade begreppen kulturarv och digitalt kulturarv. Vi lyfter där ett flertal perspektiv från författare med skiftande bakgrund i syfte att precisera vad vi i uppsatsen kommer att inbegripa i begreppen.

Kommunarkiv

Som offentliga arkiv regleras kommunernas arkivhantering främst av arkivlagen (1991:782), tryckfrihetsförordningen (1949:105) och offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Övriga lagar som kan beröra dokumenthanteringen inom kommuner är till exempel kommunallagen (1991:900), socialtjänstlagen (2001:453), patientjournalagen (1985:562) och förvaltningslagen (1986:223) (Holmberg 2001, ss. 35-36). Riksarkivet utger råd och rekommendationer för kommunarkiv, men myndigheten har inte någon föreskrifträtt över dem. Även samarbetsorganet *Samrådsgruppen för kommunala arkivfrågor* finns till för att verka för en lagenlig dokument- och arkivhantering inom den offentliga sektorn, samt arbeta för samarbete i arkivfrågor mellan stat, kommuner och landsting.²

Som Annika Holmberg (2001, ss. 37-44), kommunarkivarie och författare till *Vilse i arkivet? Handbok i kommunal dokumenthantering*, tydliggör så är ansvaret för kommunens arkivvård inte endast kommunarkivens, utan även fullmäktige, arkivmyndigheten och respektive nämnd och styrelse delar ansvaret. Det bör påpekas att även kommunala bolag har samma skyldigheter gällande arkivvården som övriga myndigheter inom kommunen. Fullmäktige kan genom ett arkivreglemente meddela föreskrifter om arkivvården och förtydliga hur man inom kommunen ska uppnå de

² Information om Samrådsgruppen för kommunala frågor är hämtad från <http://www.samradsgruppen.se/index.asp>, <http://www.samradsgruppen.se/index.asp?p=837>. Hämtat 2012-03-19

krav som finns i lagstiftningen. Arkivmyndigheten, som ska finnas inom varje kommun, är kommunstyrelsen om inte annan utses. Till arkivmyndigheten hör också kommunarkivet. Arkivmyndighetens huvuduppgifter är att ta emot och förvara arkivhandlingar i kommunens arkiv, samt att utöva tillsyn över arkivvården hos kommunens myndigheter och företag.

Tillsynsarbetet innebär ett ansvar för att arkivvården inom kommunens alla myndigheter följer arkivlagen och de lokala föreskrifterna. Inom kommunen står varje nämnd och styrelse själv för vården av sina arkiv, även om en del av kommunarkivariens uppgift bör innefatta rådgivning och nära kontakt med de arkivvårdande organen (Holmberg 2001, ss. 37-44). Dock menar Holmberg (2001, ss. 40-41) att kommunarkivarien inte ska utföra för stor del av det jobb som egentligen är myndigheternas ansvar – till exempel upprättande av dokumenthanteringsplaner och arkivförteckningar – eftersom tillsynen då blir en granskning av eget utfört arbete. I *Arkivfrågor utredda* analyserar Staffan Smedberg (2002), verksam som lektor i arkivvetenskap vid Stockholms universitet, betänkandet *Arkiv för alla – nu och i framtiden* (2002:78) och kommenterar bland annat tillsynsverksamheten inom kommunarkiv. Han anser att det inte framhålls tillräckligt de problem som uppstår i att tillsynsmyndigheten för den kommunala arkivvården inte har en självständig ställning. Problemet blir än allvarligare i de kommuner som inte har en utbildad arkivarie, då kommunstyrelsens möjlighet att utöva tillsyn blir väldigt begränsad. Utöver utredningens slutsats att det innebär en icke enhetlig tillämpning av lagstiftningen betyder det enligt Smedberg (2002, s. 67) ”att en väsentlig del av vårt kulturarv är akut hotat”.

Fredriksson (2003b, s. 23) poängterar att medan gallring inom den statliga sektorn sker på ett kontrollerat och generellt gott sätt, förekommer däremot ”i relativt stor utsträckning en okontrollerad gallring i många kommuner”. Vanligtvis tas gallringsbesluten av de egna handlingarna vid varje enskild myndighet, även om detta kan regleras i arkivreglementet (Lindelöw Sjöo & Gustavsson 2011, s. 7). I *Arkiv för alla – nu och i framtiden* (2002:78, s. 111) uttrycks det även att för att arkivhanteringen ska kunna skötas på bästa sätt krävs utbildade arkivarier i kommunerna; det anses att det bör finnas minst en högskoleutbildad arkivarie i varje kommun. Utredningen som lett fram till betänkandet visar dock att arkivariekompetens saknas i flertalet kommuner. Många kommuner har löst situationen genom att ha en gemensam arkivarie, då alternativet är att inte ha någon alls. Men som betänkandet specificerar, så har en arkivarie som är anställd i en kommun inte rätt att fatta beslut i en annan kommun. Detta begränsar de uppgifter arkivarien kan utföra till att till exempel ge råd och utbilda personal samt ordna och förteckna arkiv inom de kommuner där hon eller han inte är direkt anställd.

Organisatoriskt återfinns de flesta kommunarkiv under kommunstyrelsen, men det finns även kommuner där arkiven är del av till exempel kulturförvaltningen. I kommunarkiv bevaras handlingar från de kommunala arkivbildarna. Det rör sig bland annat om handlingar från kommunens beslutsorgan, det kommunala utbildningsväsendet, och socialtjänsten samt bild-, kart- och ritningsarkiv. I många kommunala arkiv finns även företags- och föreningsarkiv bevarade. I kommunarkiv samsas dagens elektroniskt uppkomna handlingar med historiska handlingar från 1800-talet (Holmberg 2001, ss. 11-13).

Det finns idag 290 kommuner i Sverige, men då de första kommunalförordningarna trädde i kraft år 1863 bildades närmre 2500 kommuner utifrån de socknar och städer som fanns sedan tidigare. Holmberg (2001) klargör att omformningen av det lokala styret skedde främst med avsikten att decentralisera makten i samhället; inte minst på landsbygden ville man skilja det kyrkliga och det borgerliga styret åt. Den kommunala organisationen har sedan dess genomgått ombildningar vid ett antal tillfällen. Det var svårt för små kommuner att klara sina uppgifter och 1952 genomfördes den så kallade storkommunreformen där många småkommuner slogs ihop till större sammanslutningar, vilket resulterade i drygt 1000 storkommuner. 1964 skedde ytterligare sammanslagningar – det skulle då inte finnas några kommuner med mindre än 8000 invånare. 1971 skedde en kommunreform genom vilken begrepp som städer, municipalsamhällen och köpingar försvann. Ytterligare omformningar fortsatte och 1974 fanns det endast 280 kommuner. Sedan dess har ett antal kommuner brutit sig ur storkommunformationer för att minska avståndet medborgarna och de styrande emellan. Även den ursprungliga kommunalförordningen har genomgått stora förändringar till att bli den kommunallag som 1977 kom att gälla för landets alla kommuner. Den senaste kommunallagen trädde i kraft 1992 (Holmberg 2001, ss. 14-25).

I kommunarkiv kan följaktligen handlingar från flertalet äldre kommunformationer och styrande organ som inte längre existerar återfinnas – handlingar som ger information om den lokala utvecklingen. Som Holmberg (2001, ss. 11-13) konstaterar finns i de kommunala arkiven fullt av handlingar som kan vara av intresse för forskningen. Hembygdsforskaren kan till exempel finna information i handlingar från utbildningsväsendets framväxt, fattigvården och den lokala bebyggelseutvecklingen. För arkitekturforskningen är ritningsarkiv intressant och för socionomen det individrelaterade material som återfinns i socialtjänstens handlingar. För släktforskaren kan betygshandlingar, adoptionshandlingar och fosterbarnsdokumentation skapa en rikare bild av förfädernas liv och leverne. Beata Losman (1998, s. 1), författare till *Steg mot öppna kommunarkiv*, uttrycker att trots det rika material som bevaras i kommunarkiv lever de flesta av arkiven ”ett liv i det fördolda, och det material som finns i arkiven utnyttjas inte så som det borde”. Losman anser att kommunarkivarierna bör verka för att levandegöra och öppna arkiven. Även Holmberg (2001, ss. 139-140) påpekar hur mycket information som allmänheten går miste om, då många kommuninvånare inte ens är medvetna om kommunarkivets existens och den rätt de har att ta del av handlingarna. Hon menar att även de anställda inom kommunen ofta har en oklar bild av hur arkivet kan hjälpa dem. Arkivs möjligheter till att marknadsföra sig och bli mer synliga, hänger i många fall på deras ekonomiska resurser.

Det kommunala självstyret leder naturligtvis till att kommunarkivs förhållanden skiljer från kommun till kommun. Som Holmberg (2001, s. 37) tydliggör så är det fullmäktige som ”anger den ambitionsnivå som kommunen ska ha på arkivområdet”. Detta kan ske genom arkivreglementet eller synas i budgeten. En underprioritering av arkivvården inom kommunerna kan utläsas, bland annat genom det faktum att utbildade arkivarier saknas i flera kommuner. Detta är naturligtvis problematiskt, inte minst då det kan komma att strida mot arkivlagstiftningen som säger att myndigheternas arkiv ska bevaras, hållas ordnade och vårdas för att kunna tillgodose

rättskipningens, förvaltningens, allmänhetens och forskningens behov. Utöver det kan en syn på arkivets roll som endast eller främst stödfunktion till förvaltningen innebära en begränsning av tillgängliggörande eller synliggörande arbete.

Kulturpolitiska förutsättningar för digitalisering

I december 2011 publicerades *Digit@lt kulturarv*, en nationell strategi för digitalisering inom kulturarvssektorn. I strategin ställs riktlinjer upp för statliga myndigheter vars uppdrag innebär att samla, bevara och tillgängliggöra kulturarvsmaterial och -information. Digitaliseringen motiveras bland annat med att den ska leda till bättre livskvalité för medborgarna genom att skapa ökade förutsättningar för alla att vara delaktiga i kulturlivet. Ett sätt att förbättra dessa förutsättningar är att utveckla tillgänglighet via digitala medier. *Digit@lt kulturarv* (Kulturdepartementet 2011, s. 4) har som övergripande mål att ”kulturella verksamheter, samlingar och arkiv i ökad utsträckning ska bevaras digitalt och tillgängliggöras elektroniskt för allmänheten”. För att uppnå det målet ska de berörda institutionerna innan 2015 ha utarbetat riktlinjer för den egna verksamhetens arbete med att digitalt bevara och tillgängliggöra kulturarvsinformation, samt för hur digitalisering av verksamheter, samlingar och arkiv kan prioriteras. Det har även inrättats ett samordningssekretariat vid Riksarkivet vars uppgift är att bidra till att målet uppfylls. Sekretariatet ska ta fram råd och nationella riktlinjer för hur samarbete gällande digital informationshantering samt digitalt långtidsbevarande mellan de statliga institutionerna kan komma att ske.

Det finns följaktligen nationella ambitioner om satsningar på digitalisering inom kulturarvsinstitutioner, både ur tillgängliggörande- och bevarandesynpunkt. Strategin *Digit@lt kulturarv* bygger bland annat på propositionen *Tid för kultur* (2009/10:3) i vilken regeringen framhåller behovet av samarbete institutionerna emellan och att gemensamma lösningar för digitalt tillgängliggörande och bevarande utvecklas (prop. 2009/10:3, s. 32). För att uppnå de kulturpolitiska mål som definieras i propositionen ska kulturpolitiken ”främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas” (prop. 2009/10:3, s. 26). För att kulturarvet ska vara levande är medborgarnas medverkan och engagemang en viktig förutsättning, och för att det i sin tur ska vara möjligt måste allmänheten kunna ta del av kulturarvet i en ännu högre grad. Kulturpropositionen (2009/10:3, s. 46) lyfter fram hur den nya digitala utvecklingen skapar helt nya möjligheter för kulturarvsinstitutioner att tillgängliggöra kulturarvet för medborgare och forskare; dessutom har den digitala utvecklingen påverkat kulturarvsinstitutionernas förhållningssätt och roller.

Redan 2002 framhövs betydelsen av samverkan inom den offentliga arkivsektorn i arkivbetänkandet *Arkiv för alla – nu och i framtiden* (2002:78). Det största problemområdet anses vara hantering, tillgängliggörande och bevarande av den stora mängd information som idag lagras i IT-system. Det uttrycktes att den ”utveckling mot öppnare och synligare arkivinstitutioner som redan inletts bör stöttas och stärkas” (SOU 2002:78, s. 163). För att uppnå detta skulle det behövas starkare och bättre lokala och regionala arkivinstitutioner, då tillgänglighet ses som ett av de viktiga målen. Utredningen ledde fram till 2004 års proposition *Arkivfrågor* (2004/05:124), i vilken regeringen bland annat framhåller det angelägna i att arkivmyndigheterna fortsätter att samarbeta med andra arkiv och arkivbildande myndigheter i frågor som

rör tillhandahållande av digital information och långsiktigt bevarande. Detta skulle kunna öka möjligheterna för samsyn och enhetlighet inom arkivverksamheterna, men också leda till bättre tillgänglighet av arkivmaterial (prop. 2004/05:124, ss. 1; 12). Ett konkret resultat av utredningen blev det arkivpedagogiska uppdrag som regeringen föreslog i propositionen. Uppdraget gavs till Skånes Arkivförbund som under perioden 2006-2008 arbetade med olika pedagogiska projekt. Dessa projekt riktade sig till både unga som gamla och resulterade bland annat i utgivandet av en bok, *Krumelurer i arkivet*. Skånes Arkivförbund konstaterar i sin slutrapport att uppdraget har varit viktigt för arkivpedagogiken, bland annat genom att föra diskussionen framåt om metod- och teoriutveckling inom området. Den publicitet som uppdraget har inneburit har varit av stor vikt – synliggörande är en stor del i att få nya målgrupper som annars inte kommer till arkiv att göra det (*Nationellt uppdrag inom arkivpedagogik: 2006-2008 : slutrapport 2009*, ss. 67-68).

De kulturpolitiska målen är nationella, vilket innebär att de styr den statliga kulturpolitiken. Dock ska de ”även kunna inspirera och vägleda politiken i kommuner och landsting” (prop. 2009/10:3, s. 28). Arkivlagen säger att kommunarkiv hör till det nationella kulturarvet, men hur de kulturpolitiska målen uppnås på lokal nivå är upp till varje kommun. Detta kan medföra risken att kommunarkiv blir underprioriterade, då deras ställning varierar från kommun till kommun, och arkivens del i det kulturarv som invånarna har rätt till kan därmed bli begränsad.

Riktlinjer och rekommendationer

Kommunarkiv har inte gemensamma policydokument eller styrdokument att utgå ifrån då det gäller digitalisering. Beslut tas inom varje kommun, även om riktlinjer från Riksarkivet och Sveriges kommuner och landsting (SKL) kan vara vägledande. Det finns heller ingen tydlig bild över digitaliseringsverksamhet inom kommunarkiv, på liknande sätt som till exempel finns inom det statligt styrda Riksarkivet. I rapporten *Bidrag till en nationell strategi för digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande, samt förslag avseende framtiden för K-samsök* från Riksantikvarieämbetet (2010) konstateras att användaren och en värdering av samhällsnyttan alltid bör stå i fokus när det ska genomföras digitalisering. Om digitaliseringen genomförs med offentliga medel bör även de digitala kopiorna finnas tillgängliga via internet för medborgarna att ta del av (Riksantikvarieämbetet 2010, ss. 6-9). Riksantikvarieämbetet (2010, s. 27) belyser kulturarvsinstitutioners uppgift att ”försörja samhället med högkvalitativ information som kan användas fritt, för kunskapsutveckling, lärandeprocesser och tillväxt”. Även om det kan finnas andra anledningar till att digitalisera, så är det trots allt viktigt att det görs publikt tillgängligt. Skapandet av digitalt kulturarv har i rapporten en tydlig riktning mot användare och tillgänglighet, vilket även kan leda till en ökad användning och nya möjligheter för att ta del av detta stora material.

År 2009 publicerades rapporten *Rapport om digitaliseringen i de fem nordiska arkivverken*, i vilken följande urvalskriterier för digitalisering som Riksarkivet utformade 2005 finns publicerade. De tre första punkterna ges särskild vikt:

- Material med riksspridning framför det lokala
- Långa och informationstäta serier

- Där efterfrågan är särskilt stor
- Där den internationella uppmärksamheten är tydlig
- Där undermåligt trämassepapper skapar risk för informationsförluster
- Där digitalisering effektivt kan ske från befintlig mikrofilm.

Rapport om digitaliseringen i de fem nordiska arkivverken 2009, s. 15

Dokumentet visar vidare att det finns en god översikt över vilka typer av handlingar som har digitaliserats inom Riksarkivet samt att det finns utarbetade rutiner för hur digitaliseringsprojekt ska avlöpa. Den så kallade digitala kedjan är en modell som ska verka för att samordna digitaliseringsprocessen och se till att digitalisering sker i väldefinierade steg där ansvarstagandet hela tiden är tydligt. Kedjan består av nio steg:

1. Registrering/uppmärkning
2. Preparering
3. Skanning
4. Bildkontroller
5. TIFF-editering
6. Komprimering till DjVu-format
7. Bildleverans
8. Inläsning av bildreferenser i Arkis (arkivinformationssystem)
9. Inläsning i HSM (Riksarkivets system för digital långtidslagring).

Tanken är att en enhetlig digitaliseringsprocess ökar förutsättningarna för ”ett tillförlitligt, högkvalitativt och samtidigt kostnadseffektivt resultat i den tilltagande verksamheten kring tillgängliggörande av källmaterial digitalt” (Rapport om digitaliseringen i de fem nordiska arkivverken 2009, bilaga 2a.). Lorna M. Hughes (2004, ss. 34-37), som bedriver forskning kring digitalisering, uttrycker även hon att en digitaliseringsplan eller policy kan vara till stor hjälp. Dels för att avgöra om digitalisering är den bästa lösningen, men även i värdering och beslutstagande av vad som ska digitaliseras. Hon menar att en urvalspolicy bör vara kärnan i digitaliseringspolicyn.

I ett internationellt perspektiv har UNESCO (2002, ss. 8-9) tagit fram *Guidelines for Digitization Projects* i samarbete med International Federation of Library Association och International Council of Archives för att fastställa riktlinjer för digitaliseringsprojekt inom den offentliga sfären. Riktlinjerna menar att de digitala handlingarna aldrig kan ersätta originalen. Dessutom betonas att digitalisering och bevarande är två helt olika saker och det är viktigt att digitalisering inte ses som en lösning för bevarandeproblematik. Riktlinjerna tar även upp hur urval kan gå till utifrån två perspektiv; huvudsakliga orsaker för digitalisering (ökad tillgänglighet) och urvalskriterier (baserat på innehåll eller efterfrågan) (2002, s. 11). Utifrån det första perspektivet lyfter riktlinjerna fram vikten av vad ökad tillgänglighet av ett visst material kan bidra med för de användargrupper som är avsedda. De lyfter även fram möjligheterna för att tillgängliggöra känsligt och skadat material (2002, s. 12). Ur det andra perspektivet som behandlar urvalskriterier, tas fyra punkter upp som bör ligga till grund för urval: 1) att tidigt formulera en policy för vad som ska väljas ut för digitalisering, 2) att identifiera varför projektet genomförs, 3) att sätta upp kriterier

för urval, 4) att överväga en grupp med experter som kan representera användargrupper och komma med råd angående urval (2002, ss. 13-15).

I lägesrapporten *ABM – Samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer*, sammanställd av Magdalena Gram, framhålls att det krävs specifik kompetens vid digitalisering. Gram anser det sannolikt att ”stora delar av den digitalisering som hitintills utförts [kommer] visa sig ha resulterat i kvalitativt undermåliga produkter” (2002, s. 27). Detta skulle vara resultatet av bristande kunskap i standarder och hållbara metoder samt felaktiga tekniska val. För att åtgärda de brister som finns inom området föreslås åtgärder på olika plan. Där framhålls även vikten av väl utarbetade urvalsprinciper, då det inte ses som rimligt att kunna digitalisera ens en bråkdel av allt som finns. Urvalskriterierna bör baseras på sådant som har en stor målgrupp eller kan användas mångsidigt (Gram 2002, ss. 29-30). Digitalisering ses här som något som kommer att komma många till nytta, men då det fortfarande inte finns välutvecklade strategier för att ta till vara på all den information som finns elektroniskt ses det som viktigt att åstadkomma en nationell plan för hur materialet ska bevaras digitalt.

Försvårande omständigheter

I digitaliseringsarbetet är problemet med hållbara lösningar för digital långtidslagring centralt. I skrivande stund (2012) finns det inte några fullvärdiga möjligheter, vilket gör det svårt att veta vad som kommer finnas kvar om 20 år. Detta kan ses som en anledning till att bevarande inte bör vara en primär anledning till att digitalisera.

Utöver tekniska lösningar och kostnads-, tids-, och kompetensfrågor, kan digitaliseringsinitiativ försvåras av frågor rörande handlingarnas egenart. Det vill säga, handlingarnas egenskaper kan försvåra digitalisering eller tillgängliggörande av dem. De mest återkommande svårigheterna rör upphovsrättslagen (1960:729), personuppgiftslagen (1998:204) (PuL) och offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Upphovsrättsliga frågor rör främst konstnärligt material – som till exempel fotosamlingar, där det måste ha gått minst femtio år från det att bilden framställdes innan den får lov att användas utan tillstånd. Enligt lagen innehar upphovsmannen rätten till sitt material, och också förfogandet över det. Dock kan kommunarkiv framställa kopior på exemplar i till exempel bevarandesyfte eller forskningsändamål om originalet inte bör lämnas fram, eller för att kunna användas i läsapparat. Detta är ett sätt för arkiven att ändå kunna göra särskilt material tillgängligt.

Kommuner är, enligt offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), inte skyldiga att publicera till exempel diariéer och protokoll på internet. Väljer de ändå att göra detta måste de följa PuL (1998:204). PuL (1998:204) innebär en begränsning för digitalisering i och med att lagen talar om vilka uppgifter som är tillåtna att publicera på internet och inte. När det rör sig om handlingar som protokoll är det tillåtet att publicera uppgifter om de rör sig om tjänstemän och förtroendevalda inom politiken. I fall med direkt utpekande personuppgifter får de enbart publiceras om de inte leder till att personens integritet kränks.³

³ Datainspektionen: <http://www.datainspektionen.se/lagar-och-regler/personuppgiftslagen/e-forvaltning/webb-publicering-av-protokoll-och-diarier/>. Hämtat 2012-04-11

Digitalisering av handlingar kan även närma sig etiska problem. Vissa delar av dokument kan vara sekretessbelagda eller innehålla känsliga uppgifter, vilket kan innebära förhinder eller försvårande i digitaliseringsarbetet. Sekretess behöver inte, liksom i fråga om upphovsrätt, förhindra digitalisering, men begränsar tillgänglighetsförändringen av materialet. Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) innehåller bestämmelser om tystnadsplikt och det framgår i tryckfrihetsförordningen (1949:105) i vilka fall som det är möjligt att begränsa tillgången för utlämnande av allmän handling.

Diskussion och definition av kulturarv

”Att beteckna något som kulturarv är ett sätt att ge uppmärksamhet åt ett material, ett föremål, ett landskap, ett språk och en dialekt, en företeelse etcetera” (Isacsson 2005, s. 260). Så beskriver Maths Isacsson, professor i ekonomisk historia vid Uppsala universitet, hur vi genom själva utnämningen av något till kulturarv ger det helt nya värden. Någon entydig definition av begreppet kulturarv går inte att urskilja, det verkar snarare bero på i vilket sammanhang det används, till exempel i koppling till historiebok eller i kulturpolitik. Johanna Björkholm (2011, s. 33) menar i sin avhandling *Immateriellt kulturarv som begrepp och process: folkloristiska perspektiv på kulturarv i Finlands svenskbygder med folkmusik som exempel* att begreppet kulturarv går mot en förskjutning mot att betyda byggnader, monument eller speciella platser. Kulturarv konstrueras inte genom att bygga ihop olika komponenter, utan det skapas snarare på ett idémässigt plan där vi utgår från våra redan existerande värderingar. Etnologen Stefan Bohman och antikvarien Karin Lindvall (1998, s. 68) framhåller att allt som görs till kulturarv är produkter utav val – val som har gjorts ur lämningar från det förflutna, för att sedan sättas in i det sammanhang som ger objekten mening och syfte.

Det går heller inte att prata om kulturarv utan att lägga till politik, enligt Barbro Klein (1997, s. 19) som är professor i etnologi vid Uppsala universitet. De två går hand i hand genom att det som utnämns till kulturarv blir det genom ett politiskt agerande. Hon menar att någon eller några tar på sig makten och beslutar och utnämner vad som anses viktigt. Politik handlar om makt, och kulturarv handlar om politik då historia nästan alltid berättas utifrån vinnarnas perspektiv och i slutändan de som besitter makt (Timothy & Boyd 2003, s. 257). Svante Beckman (1998, s. 15), som är professor i teknik och social förändring vid Linköpings universitet, har i *Vad vill staten med kulturarvet?* gjort ett nedslag på 1995 års kulturutredning (SOU 1995:84) där han undersöker hur staten i utredningen försöker etablera begreppet kulturarv som ett kulturpolitiskt område. Beckman påpekar att inom politiken används ordet kulturarv på ett annat sätt, nämligen att det skulle gå under och förvinna om inte samhället aktivt ingriper och ger det skydd. Staten gör därmed ett försök till att definiera vad som ska ingå i detta så kallade kulturarv och hur det ska användas och utvecklas. Beckman (1998, s. 15) konstaterar i texten att det är karaktäristiskt för politiken att prata om kulturarvet som något som alltid är bra, och att det är något som måste värnas om och bevaras. Han menar i sina slutsatser att kulturutredningen är full av motsatser och att staten har en önskan om en modernisering och frigörelse från omoderna förutsättningar.

Samtidigt har arkiven haft en annan ställning gentemot bibliotek och museer när det kommer till att betraktas som bärare av kulturarv, då de är framväxta ur ett förvaltningsbehov och att tillhandahålla service till invånarna (Gidlöf 2005, s. 226). Hur arkiv ska betraktas och användas är något som har gett ett ständigt upphov till debatt. Leif Gidlöf (2005, s. 218) resonerar om vad som egentligen är arkivens uppgift: att tillhandahålla handlingar, förvaring och offentlig insyn eller att vara ett instrument för kulturpolitiska ambitioner? De andra institutionerna har setts som självklara vårdare och tillgängliggörare av kulturarv, även om deras starka ställning inom området inte går ifrågasatt förbi när det gäller skapandet av kulturarv (jmf Bohman 1997a). I arkivutredningen *Arkiv för alla* (2002:78, s. 21) beskrivs arkiven som en omistlig del av vårt kulturarv och vår nationella identitet, och arkiven kan alltmer ses som jämlikar när det handlar om att skapa kulturarv jämte museer och bibliotek. Björkholm (2011, s. 63) menar att arkiv, likväl som museer, är kulturinstitutioner och hon anser att de verkar inom kulturarvssektorn då de gör urval för vad som ska bevaras i samlingarna.

Bohman och Lindvalls (1998) benämning av kulturarv som en social konstruktion är något som är återkommande hos ett flertal författare (jmf Klein 1997, Arcadius 1997). Då begreppet är ett relativt nytt ord i vårt språk samt de många flytande definitionerna kan det anses vara godtyckligt vad som bör klassas som kulturarv. Jonas Anshelm (1993, ss. 13-14) förklarar begreppet ”som summan av det materiella och immateriella kulturstoff – exempelvis artefakter, seder, normer – som inom en kultur eller grupp är särskilt inrättade, identifierade, markerade, värderade och behandlade som just ’kulturarv’”. Anshelm menar i denna definition att kulturarvet blir en social inrättning, och något kan bli en del av kulturarvet först när det betraktas som ett kulturstoff som är värt att föra vidare. Vidare menar han att genom hur historien förvaltas och används på olika sätt blir det en institutionell skapelse. Det är som denna institutionella skapelse som även kulturarv nämns i samhällsdebatten (Anshelm 1993, s. 14).

Det faktum att begreppet inte har någon klar definition gör det tacksamt att använda, och institutioner med bevarandeintresse kan därmed känna sig fria att satsa på de kulturkomponenter som de är intresserade av (Björkholm 2011, s. 42). Vi menar att kommunarkiv i allra högsta grad är skapare av kulturarv och digitalt kulturarv i och med de arkivbestånd de innehar och den makt de har över dem. Som institution skapar de kulturarv dels genom de beslut som görs om bevarande men även genom de urval för digitalisering som görs, vilket resulterar i ett digitalt kulturarv. När vi i fortsättningen använder oss av begreppet kulturarv kommer det att vara i Anshelms institutionella mening, i och med den starka legitimitet som har givits arkiven genom politiken.

Digitalt kulturarv

UNESCO (2002, s. 29-30). har valt en bred definition av begreppet digitalt kulturarv, och inbegriper en mängd olika saker i sina riktlinjer för hur digitalt kulturarv bör bevaras: allt ifrån material som har skapats digitalt till sådant som har skapats genom digitalisering av fysiska föremål eller dokument. Det rör sig bland annat om fotografier, musik, publikationer och databaser. Skapandet av digitalt kulturarv väcker nya frågor, och att inta en allmänt bred hållning till begreppet kan istället skapa en förvirring till vad som bör bevaras och ses som digitalt kulturarv. Fiona

Cameron (2008, s. 173), verksam vid University of Western Sydney, menar i *The politics of heritage authorship: The case of digital heritage collections* att i UNESCO:s (2003, 32 C/Res. 42) definition av begreppet i *Charter on the Preservation of Digital Heritage*, är digitalt kulturarv något som måste bevaras och konserveras snarare än något som är skapat eller byggt. Nya skapelser har bara värde i relation till historien. Cameron (2008, s. 172) definierar i sin tur digitalt kulturarv som ”a selected pool of materials in a digital format deemed worthy of preservation for posterity”. Den definitionen lägger i stället vikt vid att det görs ett aktivt urval av vad som bör betraktas som digitalt kulturarv, även om Cameron lämnar det relativt öppet för bedömaren att avgöra vad som passar in och vad som inte lever upp till kriterierna.

När det rör artefakter som genomgår en digitaliseringsprocess från analogt till digitalt kan det innebära att det finns dels den analoga artefakten som kulturarv, men också den digitala kopian som ett digitalt kulturarv. Det är dock en stor skillnad mellan kopior och original, främst utmärkt genom den åtskillnad som görs mellan digitalt uppkomna handlingar och de digitala kopior gjorda från analogt material (Cameron 2008, s. 179). Sådant material som är skapat digitalt får störst värde i och med att det ses som extra känsligt. Även det faktum att UNESCO (2003, 32 C/Res. 42, artikel 7) ger dessa typer av handlingar prioritet över digitaliserat material visar på att det finns olika uppfattningar om begreppet. En värdering av det digitala kulturarvet där något ges företräde över något annat berättar också vad som anses viktigast att bevara, och påverkar vad de framtida generationerna får ta del av.

Skapandet av det digitala kulturarvet leder till frågor om autenticitet och trovärdighet – kan en digital kopia anses likvärdig originalet? Synen på handlingarna som representativa och pålitliga påverkas av digitaliseringsprocessen. Samlingar som skapas i samband med digitalisering kan bli antingen helt nya arkiv, eller nya delar av det redan existerande arkivet. Handlingarna blir kopior av original och kan vara enbart delar av en samling, samt att de digitala kopiorna dessutom är utplockade från sin kontext. Rörande ett aktivt kulturarvsskapande finns det även frågor angående representativitet att reflektera över: vad når ut till samhället, och vad gör inte gör det? Stefan Bohman (1997b, s 26) menar att man måste skilja på de perspektiv som bevaras i arkiven. Mycket av det som finns bevarat skriftligt i arkiv är handlingar som har tillhört övre sociala grupper, medan det som finns kvar från bönder och arbetare främst är resultat av deras arbete, då i form av föremål. När det handlar om att välja ut vad som ska finnas digitalt tillgängligt menar Bohman därför att risken kan vara stor att inte alla blir representerade i lika hög utsträckning. Därför är det viktigt att arbeta kritiskt med urvalsprocesser, då urvalen ligger till grund för vad som kommer att betraktas som kulturarv och digitalt kulturarv.

Tidigare forskning

I det här kapitlet kommer vi att presentera litteratur som dels behandlar digitalisering, dels behandlar den förändrade synen på arkiv och arkivhandlingar samt litteratur som avhandlar urvalsproblematiken. Arkivspecifik litteratur om digitaliseringsfrågor är mycket begränsad, inom kommunarkiv är den oss veterligen obefintlig. I den mån det finns texter som tar upp digitalisering hos arkiv är de i stor utsträckning praktiska manualer eller handböcker, vilka vi redan har adresserat i inledande kapitel. Sammanfattningsvis trycker dessa generellt på vikten av att inte digitalisera bara för att möjligheten finns; det är av stor betydelse att ha mål med verksamheten. Närmast följande avsnitt är följaktligen utvidgat till att omfatta litteratur från hela ABM-området och vi anser att de idéer som är aktuella inom museum och bibliotek i mångt och mycket även kan appliceras på arkiv. De stycken som behandlar utvecklingen av arkivets roll samt urvalsproblematiken utgår dock ifrån specifikt arkivvetenskaplig forskning. Ämnena som tas upp i de tre avsnitten tangerar på ställen varandra då många av texterna inte är snävt begränsade utan berör flera perspektiv.

Digitaliseringsfrågan

Sarah Kenderdine, som forskar om interaktivitet inom kulturupplevelser och är bland annat verksam vid City University i Hong Kong, tydliggör tillsammans med Cameron (2007, s. 3) att mycket av tidigare litteratur om digital teknik i relation till kulturarv har varit beskrivande, inåtriktad mot särskilda projekt och tekniskt specifik. Cameron och Kenderdine förtydligar även att digitalt kulturarv endast på senare år har erkänts som ett koncept i sin egen rätt, urskiljt ifrån det övergripande kulturarvsbegreppet. Detta har skett bland annat genom UNESCO:s (2003, 32 C/Res. 42) *Charter on the Preservation of Digital Heritage*. I antologin *Theorizing Digital Cultural Heritage* låter Cameron och Kenderdine (red. 2007) författarna kritiskt och analyserande undersöka kulturarvsinstitutioners förhållande till digitala kulturer. Genom texterna vill redaktörerna lyfta fram de möjligheter som finns till utveckling för institutionerna genom digitala medier – inte minst deras förhållande med allmänheten. Även om det i introduktionen talas om kulturarvsinstitutioner, så tar bokens författare till största delen upp specifikt museirelaterade frågor, ämnen rör sig till exempel kring virtuella museer och digital konst. Susan Hazans text *A Crisis of Authority: New Lamps for Old* är även den centrerad på museivärlden, men drar slutsatser som kan tillämpas även inom andra kulturarvsinstitutioner.

Hazan (2007) undersöker ny medias roll inom museer och huruvida den leder till någon betydelsefull förändring i förhållandet mellan museer och dess publik. Hazan tar avstamp i den kritik som förts fram mot museiinstitutioner i publikationen *Civic Engagement: A Challenge to Museums* (American Association of Museums 2002),

där de bland annat anses ha en dålig relation till allmänheten. Hazan sammanfattar kritiken med att museet ses av allmänheten som en auktoritet som kontrollerar kunskap och lärande utan den lättillgänglighet som återfinns hos bibliotek. Den goda bild som museerna har av sig själva som utbildande institutioner delas inte helt av allmänheten som även har känslan av att deras egen kunskap nedvärderas av ett institutionernas kontrollerande vetande och att de påtvingas kunskap av museerna. Det finns många grupper som känner att de inte är inkluderade i vad museet representerar eller inte talar "rätt" språk för att besöka museibygnader. Hazan argumenterar för nya medier som ett innovativt och fruktbart sätt att möta kritiken. Genom digitala lösningar erbjuds en interaktiv och användardriven upplevelse. Hazan poängterar att ett digitalt museum inte på något sätt ska ersätta de materiella, autentiska objekten, utan fungera som ett sätt att skapa nya upplevelser och mångfaldiga perspektiven. Det kan även vara ett verktyg för att nå nya målgrupper som av olika anledningar inte besöker de fysiska museerna:

Shifting the point of entrance of the personal narrative away from the physical museum to the home, the office or the school may entice those who perhaps feel lacking in cultural capital to enter into dialogue with the museum, and thus become connected.

Hazan 2007, s. 145

Arkiv har inte traditionellt samma intresse eller behov av att locka nya besökare eller skapa nya målgrupper som museer har, men det bör även för arkiv vara angeläget att vara lättillgängliga. Liksom som Hazan menar att det finns grupper som känner sig exkluderade ur museers perspektiv eller talar fel språk, kan samma problematik identifieras hos arkiv. Det krävs ofta en viss förförståelse och kunskap för att söka sig till eller kunna ta del av arkiven. Digitala lösningar kan nyttjas för att skapa bättre tillgänglighet och en bättre relation med allmänheten.

I antologin *New Heritage: New Media and Cultural Heritage* (Kalay, Kvan & Afflek red. 2008) utforskas en bredd av perspektiv på hur nya medier kan nyttjas i kulturarvsarbete i till exempel tillgängliggörande syfte eller för bevarande av det immateriella kulturarvet. Kalay (2008, ss. 1-9) tar i det inledande kapitlet upp frågan om vilken påverkan det digitala mediet har innehållsmässigt på det kulturarvsmaterial det förmedlar eller bevarar. Mediets påverkan på materialet är ingen ny fråga, men Kalay menar att den får ett nytt djup i och med att dagens nya medier även kan påverka och influera materialets mening och hur det tolkas. En mängd nya tolkningar och kopplingar kan med lätthet göras genom digitala rekonstruktioner, vilket visserligen kan ha en berikande effekt, men det leder även till frågan vilka tolkningar och narrativ som är mest giltiga. Digitala medier lägger ett betydligt större ansvar hos brukaren att skapa egna uppfattningar och tolka det de upplever.

Anna Dahlgren och Pelle Snickars talar i förordet till antologin *I bildarkivet: om fotografi och digitaliseringens effekter* (Dahlgren & Snickars red. 2009) om hur hela ABM-sektorn helt enkelt ligger efter när det handlar om att göra sig och sina samlingar synliga på webben. De menar att detta kan bero på en rädsla för vad som ska hända med det material som läggs ut på internet. I likhet med Kalay (2008) menar Dahlgren och Snickars att när det rör sig om digitalisering måste även detta ses som en arkivarisk process som påverkar, och ibland även förändrar materialet som skannas

eller fotograferas (Dahlgren & Snickars 2009, s. 13). I antologin tar författarna upp de problem och möjligheter som finns med att digitalisera och tillgängliggöra bildarkiv på internet. Tyrone Martinsson belyser till exempel i kapitlet *Med digitala verktyg i analoga arkiv* de möjligheter som finns med att utforska fotografier med hjälp av digitala verktyg. Genom att digitalisera en samling i mycket hög kvalitet ges forskare möjligheter att ta del av materialet på helt nya sätt. Martinsson (s. 145) lyfter frågan om digital långtidslagring då hon undrar hur de digitaliserade fotografierna kommer se ut om tio - femton år. Hon påpekar vikten av att arbeta med lösningar för att kunna upprätthålla det digitala arkivet för att inte drabbas av en kollektiv minnesförlust. Vi ser i uppsatsen inte specifikt på just bildarkiv eller deras påverkan av digitalisering, men texterna i Dahlgrens och Snickars antologi lyfter frågeställningar som är aktuella även för oss. Diskussioner rörande hur digitaliseringen påverkar materialet, och omständigheter som försvårar arbetet är sådant som är aktuellt oavsett vilket material som genomgår en digitaliseringsprocess.

Dahlgren resonerar i kapitlet *Tankar om tillgänglighet och fotografi i arkivet* om hur digitalisering av bilder alltid baseras på urval. Dahlgrens artikel handlar om bildforskning och hon riktar sig i första hand till forskaren i bildarkivet, och hur digitaliseringsprocesser överensstämmer med de intressen och behov som finns inom forskningen. Hon diskuterar även vilken inverkan urval har på tillgången av digitala fotografier, och menar att:

När digitaliseringen baserar sig på urval, som utförs av den förvaltande institutionen, kan processen å ena sidan beskrivas som en ökad reglering och kontroll över tillgången till material. Det handlar med andra ord om en kontrollerad tillgång, snarare än en ökad tillgänglighet i allmänhet.

Dahlgren 2009, s. 62

Dahlgren (2009, s. 71) fortsätter med att beskriva hur fotografier får olika innebörder i samlingar och hur de beskrivs och klassificeras. När de flyttas från en samling övergår de från att vara objekt till att bli ett slags tecken. I exempel från Nordiska museet framgår det att mycket av det material som de digitaliserar väljs utifrån beställningar från externa parter, det är väldigt lite som digitaliseras utifrån de anställdas initiativ, och då i regel utifrån bevarandeperspektiv. Detta gör att deras fotografier i den digitala databasen inte blir representativ för samlingarna, eftersom att en stor andel av bilderna är sprungna ur ett kommersiellt intresse (Dahlgren 2009, s. 77). I ett annat exempel lyfter Dahlgren fram Jämtlands läns museum och visar på hur deras urvalsprocesser skiljer sig åt från Nordiska museet. De digitaliserar utifrån principen hur mycket metadata det finns om bilden. Saknas det mycket information om ett fotografi digitaliseras det inte. Dessa två institutioners urvalsprocesser skiljer sig åt till stora delar, men Dahlgren konstaterar ändå att de har en sak gemensamt, och det är att de har en tydlig målgrupp med digitaliseringen.

Therése Davidsson (2008) har i sin studie *Tillgängliggörande av arkivmaterial på internet: En fallstudie av Länsstyrelsen Östergötland* bland annat granskat hur arkivmaterial tillgängliggörs via internet och vilka länsstyrelsens målgrupper är. Davidsson (2008, s. 41) menar i sin studie att tillgängliggörande av material fungerar som marknadsföring för arkivet för att nå ut till olika intressegrupper, vilket blir allt mer viktigt om arkivverksamheter ska fortsätta att få nödvändiga resurser i sitt

fortsatta arbete. Vinsterna med att publicera arkivmaterial online är att det blir mindre tryck på både handläggare och arkivmaterial, medan nackdelarna rör sig om ekonomi och tidsbrist (Davidsson 2008, s. 55). Davidsson (2008, s. 41) påpekar att tillgängliggörande av handlingar på webben även handlar om en demokratisk rättighet för medborgarna att ta del av offentliga dokument. Detta är i sin tur en möjlighet för myndigheter att förverkliga offentlighetsprincipen genom ökad insyn i deras verksamheter.

Hughes (2004) skriver i *Digitizing Collections – strategic issues for the information management* om digitalisering och urval ifrån ett anglosaxiskt ABM-perspektiv. I boken tar hon upp både fördelar, nackdelar och fallgropar som bör undvikas och väcker många frågor både inför, under och efter genomförandet av digitalisering. De fördelar hon ser med att digitalisera inkluderar:

- Tillgänglighet
- Utveckling av samlingar
- Forskning och utbildning
- Institutionella och strategiska fördelar
- Stöd vid bevarandeåtgärder

Tillgänglighet ser Hughes som en av de största vinsterna med digitalisering, då det låter fler än bara entusiasterna som har möjligheter och resurser att resa ta del av de analoga samlingarna. Att skapa digitala kopior av fragila material kan på så sätt fungera i ett bevarandesyfte, men Hughes (2004, ss. 8-11) tydliggör att det inte rör sig om att ersätta till exempel mikrofilmer och att digitalisering inte ska ses som en lösning för bevarandeproblematik. Att skapa en digital kopia för att minska slitaget på originalet är inte samma sak som att digitalisera hela samlingar med tanken att det ska vara åtgärd mot förstöring och ersätta originalen. Hughes fortsätter med att ta upp några anledningar som man inte bör grunda digitaliseringsbeslut på:

- Bevarande
- För att spara plats
- För att spara pengar
- ”för att vi kan”
- Underhåll av samlingarna

Digitaliseringsprojekt kostar mycket, både i tid och i pengar, och kostnaderna tar inte slut enbart för att projektet gör det. Då tar andra kostnader vid, underhållet för det digitaliserade materialet och aktuell teknik gör att det inte finns några ekonomiska genvägar att vinna vid digitalisering (Hughes 2004, ss. 7; 51-52).

I Norge genomfördes år 2006 den övergripande undersökningen *Kulturarven til alle – digitalisering i ABM-sektoren* (Gausdal red. 2006) av den statligt tillsatta Arbetsgrupp for digitalisering. Syftet var att analysera de behov som finns hos landets arkiv, bibliotek och museer i samband med digitalisering. Rapporten visar bland annat vilka typer av handlingar, innehålls- och mediemässigt, som digitaliseras, urvalsprinciper och varför det bör arbetas med digitalisering inom dessa institutioner. Arbetsgruppen har utfört sin undersökning på utvalda arkiv, bibliotek och museer i Norge, däribland även kommunarkiv. Institutionerna fick svara på frågor rörande

förhållandena mellan tillgängliggörande och förmedling, prioriteringar och urval, organisering och finansiering av digitaliseringsarbete samt säkerhet och långtidsbevaring (Gausdal red. 2006, s. 18).

Undersökningen visar att många av institutionerna i Norge har kommit långt i arbetet med digitala kataloger, men när det gäller att digitalisera analogt material ligger arkiven längst fram. I deras fall handlar det till stor del om handskrivna texter, i jämförelse med bibliotek som mest digitaliserar tryckt text (Gausdal red. 2006, s. 19). När det handlar om varför något digitaliseras hos arkiven är tillgänglighetsaspekten och önskemål från brukare de största anledningarna. Det största hindret för att publicera material digitalt för arkiven är i sin tur personskyddet, för de andra institutionerna rörde det sig om upphovsrätt (Gausdal red. 2006, s. 99). Visionen för rapporten är att skapa förutsättningar för ABM-institutioner att kunna fungera som aktuella och relevanta institutioner i den nya digitala verkligheten som numera är en del i de flestas vardag. Det läggs särskilt stor vikt vid tillgänglighet och en öppen och demokratisk spridning av digitaliserat material. En central utgångspunkt för undersökningen har varit brukarna och deras behov – arbetsgruppen anser att alla brukare ska ha rätt till ett representativt och varierat digitalt tillgängligt material (Gausdal red. 2006, s. 9).

Arkivens roll i förändring

Genom postmoderna tolkningar av arkivet, handlingar och arkivariens roll har nya sätt att se på och förstå dessa växt fram. Den traditionella synen på arkiv som neutrala och objektiva förvaringsplatser för autentiska handlingar har börjat ifrågasättas ur ett postmodernistiskt perspektiv (Jimerson 2003, s. 91). Inom arkivvetenskapen resoneras om ett paradigmskifte och arkivvetaren Terry Cook (2001), verksam vid University of Manitoba och förespråkare för en postmodernistisk tillämpning på arkivvetenskapliga frågor, menar att i takt med att detta paradigmskifte intensifieras så kommer arkivariers tankesätt och hur de utför sitt jobb i allt högre grad att utmanas. Detta bör ses som en positiv utveckling, då arkivarieyrket i många aspekter vilar på månghundraåriga traditioner och koncept som inte har anpassats till dagens postmoderna, datoriserade värld (Cook 2001, ss. 3-4). Att arkivens och därmed arkivariernas roll är i förändring är idag tydligt i den arkivvetenskapliga litteraturen. Även förståelsen för arkivhandlingen har utan tvekan förändrats i takt med att synen på ett socialt konstruerat arkiv utvecklats. Handlingen kan inte längre, som Cook (2001, s. 4) konstaterar, ses som en biprodukt av mänskliga och administrativa aktiviteter utan måste i sig betraktas som en aktiv del i skapandet av vårt gemensamma minne.

I boken *From Polders to Postmodernism – A Concise History of Archival Theory* granskar arkivvetaren John Ridener (2009) framväxten av dagens arkivteori; han analyserar nuvarande och tidigare teoretiska paradigmen, studerar vilka individer och faktorer som har influerat förändring och sätter detta i relation till de kontexter de verkat i. Det nuvarande paradigmet betraktas som självmedvetet och historiskt medvetet, och är ett som ifrågasätter tidigare arkivteoretiska antaganden. Ridener (2009, ss. 101-103) identifierar bland annat postmodernistiska strömningar inom arkivvetenskapen som rot till det senaste paradigmskiftet. Nederländske arkivvetaren Eric Ketelaar (2001), sammanfattar i artikeln *Tacit Narratives: The Meanings of*

Archives postmodernismens inflytande på arkivvetenskapen genom att bland annat säga att dagens arkivvetare och arkivarier utforskar en mångfald av perspektiv. Arkivvetenskapen influeras idag av en mängd andra discipliner, som antropologi, sociologi samt kultur- och litteraturvetenskap. Detta har inneburit att blicken har lyfts från själva arkivhandlingarna och istället försöker uttyda den makt och kunskap som styr arkivet (Ketelaar 2001, s. 132).

Postmodernismens inflytande har oundvikligen medfört att arkivets objektivitet börjat ifrågasättas. Att arkiv aktivt konstrueras och inte passivt blir till samt att tydliggöra de kontexter och förutsättningar i vilka skapandet av arkiv sker har blivit en återkommande fråga i den arkivvetenskapliga litteraturen de två senaste decennierna (jmf Cook 2001, 2011, Ketelaar 2001, Nesmith 2002). Cook har tillsammans med Joan M. Schwartz (2002), docent vid Queen's University i Kanada och med forskningsintresse i bland annat fotografi och arkivteori, skrivit artikeln *Archives, Records, and Power: From (postmodern) theory to (archival) performance*. I artikeln menar de att all mänsklig aktivitet sker inom en kontext av rådande samhällsliga metanarrativ. Allt vi gör filtreras igenom eller influeras av de språkliga, personliga, psykologiska och maktrelaterade förutsättningar som omger oss. Detta inbegriper även arkivariers interaktioner med arkivhandlingar (till exempel gallring och urval, ordnande, arkivbeskrivning, tillgängliggörande) – en postmodern utgångspunkt tillåter inte individen att vara neutral i en dokumentär process (Cook & Schwartz 2002, ss. 182-183). Cook och Schwartz menar vidare att arkivarien som aktör i skapandet av arkiven, de val som görs och i vilka kontext valen sker måste synlig- och medvetandegöras både hos arkivarien själv och på ett större plan. Också Fredriksson (2003a, s. 178) menar att eftersom arkiv produceras inom ramarna för ett samhälle och att "arkivaktiviteter" utförs i ett samhälle, så är det en nödvändighet att analysera dessa utifrån deras sociala kontext för att få en förståelse för dem.

Urval och värde

Att göra urval är oundvikligt då det inte finns resurser till att digitalisera allt, och inte heller ur bevarandesynpunkt är det hållbart med totaldigitalisering. Det är dock inte helt oproblematiskt att besluta om vilka handlingar som ska digitaliseras, vare sig det rör sig om tillgängliggörande, bevarande eller andra anledningar.

Som Ingrid Stening Soppela (2008, s. 2) påpekar i sin masteruppsats *Urval vid digitalisering av affischer på Kungl. biblioteket* så påverkar urvalsprinciperna hur historien presenteras genom det material som digitaliseras. I uppsatsen undersöks dels de i styrdokument formaliserade urvalskriterier som rör Kungliga Bibliotekets digitaliseringsverksamhet, dels utforskas genom intervjuemetod hur urval praktiskt har gått till vid digitalisering av Kungliga Bibliotekets affischsamling. Resultatet visar att praktik inte alltid följer teori, och Stening Soppela menar att det i praktiken krävs ett pragmatiskt hållningssätt vid urval. Undersökningen identifierar efterfrågan, tillgängliggörande och bevarande som övergripande anledningar till att digitalisera, och efterfrågan som det främsta urvalskriteriet (Stening Soppela 2008, ss. 43; 46). En av de slutsatser Stening Soppela drar är att urvalet alltid baseras på personalens beslut och att kulturarvet således konstrueras av individer, även om styrdokument har en inverkan – detta är något som vi bör vara medvetna om. Stening Soppela (2008, s. 46) konstaterar även att digitaliseringen av affischsamlingen innebär skapande av ett

digitalt kulturarv och hon anser att det är högst relevant att ”ifrågasätta om ansvaret att definiera vad som ska representera vårt kulturarv skall vila på den enskilde tjänstemannen? [Hennes] intervju visade att personalen ser det som ett stort ansvar att besluta om vad som väljs ut för att sedan representera vårt kulturarv”.

I antologin *Currents of Archival Thinking* (Eastwood & MacNeil red. 2010) tas en bredd av aktuella frågor upp; det rör sig i stort om arkivets natur och funktioner och arkivariens yrkesroll ur både historiska perspektiv och med reflektioner över framtiden. Ett återkommande tema i texterna är emellertid de effekter som urval har på skapandet av kulturarvet. I kapitlet *On or Off the Record? Notions of Value in the Archive* ger Trace (2010) en överblick över hur konceptet urval har växt fram och utvecklats i arkivteorin, samt analyserar framträdande frågor djupare. Hon börjar med Hilarly Jenkinssons syn på 1920-talet om att gallring bör ske hos arkivbildaren och att arkiven definieras utifrån deras opartiskhet och autenticitet. Handlingar såg Jenkinsson som naturliga biprodukter av administrations- och beslutsprocesser. Trace beskriver vägen genom 1900-talet fram till konceptet ”macroappraisal” introducerat av Cook i slutet av 90-talet (jmf Cook 2004, 2005). Sammanfattningsvis innebär konceptet att värde inte ska utläsas ur enskilda handlingar, utan att ta hänsyn till den större kontext i vilka de bildas:

societal values should be at the heart of appraisal ... At the heart of macroappraisal is the idea that it is not the circumscribed notion of government that needs to be documented, but a far broader concept of governance with all its attention to processes, interactions, and relationships.

Trace 2010, s. 55

Trace påpekar att uppfattningen av värde har förändrats över tid och över förändrade sociala, politiska och kulturella kontexter. I och med de förändringar som sker omkring oss förändras även våra idéer och värdegrunder. Hon menar att vi just nu befinner oss i en period där vi kämpar med nya modeller och kriterier för urval och värdering av handlingar. Detta hänger ihop med de många ställningstaganden som måste göras i och med den tekniska utvecklingen.

Tom Nesmith (2002), arkivvetare och grundare av det arkivvetenskapliga masterprogrammet vid University of Manitoba i Kanada, uppmärksammar vikten av att tydliggöra de kontexter i vilka handlingar är uppkomna samt existerar i. I artikeln *Seeing Archives: Postmodernism and the Changing Intellectual Place of Archives* menar han att endast en del av en handlingens värde ligger i dess innehåll, det vill säga härstammar från de som upprättat handlingen. Det största värdet skapas i tolkningen av handlingen. Nesmith betonar den roll arkivarier har i att forma tolkningskontexten; arkivariernas personliga bakgrund och erfarenheter påverkar hur de förstår handlingarna vilket i förlängningen influerar deras urvalsprinciper, hur arkivbeskrivningar utformas och hur handlingar tillgängliggörs med mera.

Teoretiskt ramverk

Vår teoretiska utgångspunkt är att de gallrings- och urvalsförfaranden som sker inom arkivinstitutioner är en makthandling genom vilken framtidens tillgång till information avgörs. Arkiv uppkommer inte under arkivariers passiva vakande, de konstrueras snarare genom arkivariers aktiva handlingar. Vi vill påstå att även om man i svensk arkivtradition inte talar om ett direkt urval, så innebär gallringshandlingen ett implicit urval; genom att besluta vad som inte ska bevaras, beslutas också om vad som kommer att ha ett fortsatt värde för till exempel forskningen. Då man, som vi gör i uppsatsen, tittar på skapandet av ett digitalt kulturarv, blir urvalsbegreppet desto mer centralt. Cook (2009, s. xii) skriver att arkivarier genom de urval de gör bestämmer vad framtiden kommer att känna till om sitt förflutna; vilka röster som kommer fortsätta vara levande. Urval legitimerar handlingars värde och att göra urval är följaktligen en maktutövning som i sin tur leder till legitimering av vad som kommer att betraktas som vårt kulturarv. De urval som görs vid digitalisering av arkivhandlingar formar i förlängningen det digitala kulturarvet.

Vi bygger vårt teoretiska resonemang dels på forskning kring kulturarvsskapande, där framförallt Bohmans teorier är centrala, dels på arkivvetenskaplig litteratur kring urval av arkivhandlingar. Där har arkivvetarna Ketelaars samt Cooks och Schwartzs forskning haft stort inflytande på vår argumentation. Många av de resonemang som tas upp i detta kapitel har redan introducerats tidigare i uppsatsen, här kommer vi dock sätta dem i en tydligare relation till ett maktperspektiv. Då man ser arkivinstitutioner som aktörer i kulturarvsskapandet blir deras maktposition tydlig, vare sig det rör sig om statliga, enskilda eller kommunala arkiv. Även om kommunarkiv inte nödvändigtvis kopplas samman med kulturarv, så kvarstår det faktum att de handlingar som bevaras där är del av vårt nationella kulturarv

Makt och kulturarvsskapande

Arkivens koppling till kulturarv har inte alltid varit självklar på samma sätt som för museer. Bohman (1997a) menar i *Historia, museer och nationalism* hur museer, genom den makt de besitter, skapar och legitimerar vad som ska klassas som kulturarv. Beckman (1993) diskuterar kulturarv i *Kulturarvets väsen och värde* där han, genom att se på en mängd olika definitioner, konstaterar att kulturarv antingen är något som upptäcks eller något som skapas. Vidare säger han att ”där det finns professionella historiker, antikvarier, museimän och antikvitetshandlare där finns det också ett förtydligt kulturarv” (Beckman 1993, s. 87). Vi anser att även arkivarier har en självklar plats i Beckmans argument, eftersom arkiv på samma sätt har ett förtydligt och uttalat kulturarv genom sina arkivbestånd. Även om Bohman och Beckman främst riktar sig mot museer i dessa texter anser vi att deras tankar och

resonemang lika väl kan appliceras på arkiv då de är kulturarvsinstitutioner som, liksom museer, styr vad som ska bevaras och eventuellt tillgängliggöras.

Bohman (2005, s. 204) kopplar samman kulturarv med historieskrivning i *Den minsta gemensamma nämnaren. Eller - hur ser vårt kunskapsfält ut?* och menar att dessa två går hand i hand, det ena kan inte förstås utan det andra. Historieskrivningen är en del i den komplicerade frågan hur historia ska användas, och vilken roll den ska spela i samhället (Bohman 1997a, s. 42). Han menar att alla kulturarvsinstitutioner använder sig av historia för att legitimera sina verksamheter, de är både en effekt utav det och kan bidra till att styra utvecklingen av det (Bohman 2005, s. 204). De personer som arbetar på kulturarvsinstitutioner blir en maktgrupp med tolkningsföreträde av kulturarv.

Vidare tar Bohman (2005, s. 201) upp relationen mellan makt och kulturarvsskapande, där han konstaterar att hur kulturarvet kodas och förmedlas i grunden är en fråga om makt och ideologi. Det handlar om tolkningsföreträde och vilka som tar sig rätten till det, och vissa grupper vars tolkningsföreträde har varit dominanta i samhället under vissa tider. Bohman tar upp fem olika grupper (i en icke-hierarkisk ordning) som innehar en ansenlig makt för definition och kodning av kulturarv:

1. Den politiska och officiella makten: Hovet, riksdag, regering.
2. Professionella kulturarvsförvaltare: Museianställda, arkivarier, kulturmiljövårdare, forskare.
3. Allmänhet: "Grävare", entusiaster, publik/brukare, betalare.
4. Ekonomiska intressenter: Turism, affärsintressen.
5. Den offentliga kultursektorn: Media, offentliga debattörer, intressegrupper.

Bohman 2005, s. 201

Kampen mellan dessa maktcentra är ständigt pågående och den utav dem som innehar störst tolkningsföreträde varierar. Politiken kan till exempel på ett tydligt sätt återta makt genom hur de beslutar hur statliga medel ska delas ut, medan hovet och överklassens maktepok är förbi. Dessa har avlösts av professionella kulturarvsförvaltare som växte fram under 1900-talet, och vidare till ett mer folklig intresse för kulturarvsskapande, för att lyfta fram några (Bohman 2005, s. 201). Den maktkamp som utspelar sig mellan dessa aktörer tar sig friheter att definiera vad som ska klassas som hela Sveriges kulturarv. Bohman visar genom de fem grupperna varför det är så svårt att definiera begreppet kulturarv, och hur de genom den maktkamp som utspelar sig dem emellan snarare arbetar mot varandra än med varandra.

Kommunarkiv är inte lika synliga brickor i den maktkamp som utspelar sig, men påverkas likaväl beroende på vilket maktcentra som för tillfället innehar störst makt. En intresserad allmänhet kan utöva inflytande på vilket material som blir tillgängligt, till exempel genom digitalisering, och den politik som förs påverkar hur arkivvården ser ut i kommunerna och vilken verksamhet som prioriteras. Bohmans teorier är intressanta i vår forskning därför att vi med hjälp av dem kan analysera dels hur kulturarvsförvaltare inom arkivsektorn resonerar, men även hur makt spelar in när kulturarv skapas. När det genom digitalisering inte bara skapas kulturarv, utan också digitalt kulturarv blir det även viktigt att reflektera över *varför*

något väljs ut över något annat. Här är det även viktigt att fundera över vilket syfte som ligger bakom skapandet av nytt digitalt kulturarv. Genom att se på våra resultat utifrån Bohmans fem maktgrupper kan vi identifiera vilka maktcentra som har inflytande över det digitala kulturarvsskapandet.

Makt och urval

Arkivens makt är lika gammal som arkiven själva: ”Indeed, the word derives from the Greek *archè*, meaning power or government” (Ketelaar 2005, s. 279). Makten som arkiv och arkivhandlingar innehar kan kanske tydligast illustreras med exempel från diktaturer och andra samhällen där auktoriteter utövar kontroll övervakning eller systematiserad dokumentation av grupper och individer. Ketelaar (2005, ss. 288-289) konstaterar i *Recordkeeping and Societal Power* att dokument används som maktverktyg i alla totalitära system – makt är kontroll och kontroll i sin tur förvärfvas genom övervakning och dokumentation.⁴

Ketelaar (2005) poängterar emellertid att arkivhandlingens makt är dubbelsidig – den kan även användas till att fria, ge upprättelse och befästa individers eller gruppers rättigheter. Inte minst är handlingen också en förutsättning för demokratiska system; styret av en stat är beroende av dokumentering för att upprätthålla både organisation och ordning. Det är således inte bara i totalitära samhällen som arkiven kan betraktas ur ett maktperspektiv.

Genom att arkivera, bestämma vad som ska bevaras och i vilken ordning, skapas den bild framtiden kommer ha av samhället. Utgångspunkten är att arkivhandlingar talar sanning eller att de, i en postmodernistisk syn, reflekterar åtminstone *någons* sanning eller tolkning av en aktivitet. Som Ketelaar (2005 s. 284) uttrycker det finns det praktiskt taget inga andra fakta än de som är dokumenterade. Även om det inte handlar om att manipulera eller vinkla sanningen, så kan inte arkivarien ses som en passiv aktör i skapandet av kulturarvet eller vårt gemensamma minne. Genom beslut av vad som blir till arkivhandlingar och vad som inte blir det formas arkiven, vilket tydligt visar den makt som handlingarna innehar. Detta kan exemplifieras genom hur minoritetsfolk eller andra mindre gynnade grupper helt har uteslutits eller är närvarande i en mindre grad i arkiven. Schwartz och Cook tydliggör detta ur ett genusperspektiv i artikeln *Archives, records, and power: The making of modern memory*:

⁴ Ett exempel som tydligt illustrerar arkivens maktposition i samhället och deras betydelse för de styrande makterna är det som den sydafrikanske arkivvetaren Verne Harris (2002) skriver om i artikeln *The Archival Sliver: Power, Memory, and Archives in South Africa*. Harris undersöker hur makten över offentliga handlingar och arkiven har format landets kollektiva minne. Under apartheidperioden blev statliga kulturarvsinstitutioner, liksom exempelvis media och utbildningssystemet, starkt reglerade och påverkade av regimens ideologier. Harris menar att apartheid legitimerades genom institutionernas tystnad. Inblick i allmänna dokument och apartheidregeringens styre var strängt reglerad genom lagstiftning och ett effektivt försvar mot insyn var den selektiva gallring av allmänna handlingar som försiggick. I slutet av apartheidregimen åren 1990-94, inför det allmänna val där Nelson Mandela skulle komma att bli president, skedde en massförstörelse av offentliga handlingar. State Archives Services hade vid den tiden liten egen makt, verktyg för apartheidssystemet som de blivit, och gjorde lite för att stoppa gallringen.

Archives, since their very origins in the ancient world, have systematically excluded records about or by women from their holdings and, as institutions, have been willing against the creation of patriarchy by supporting those in power against the marginalized.

Schwartz & Cook 2002, s. 16

Att se på arkiven som sociala konstruktioner tydliggör den maktposition ur vilken arkiven opererar. Arkiv bildas ur det behov av information och de sociala värden som arkivbildare innehar – vare sig det är makthavare, regeringar, företag, föreningar eller individer (Schwartz och Cook 2002, s. 3). Detta innebär att arkiv inte kan ses som neutrala eller objektiva samhällsinstitutioner. Även Ketelaar (2001, s. 136) menar i artikeln *Tacit Narratives: The Meanings of Archives* att de beslut om bevarande eller icke-bevarande av handlingar som ständigt görs styrs av sociala och kulturella faktorer – med- eller omedvetet. De gallringsriktlinjer som sätts och de urvalsbeslut som görs har en klar påverkan på hur arkiven konstrueras. Cook och Schwartz (2002) betonar dessutom vikten av att arkivarier inser sin roll i skapandeprocessen av arkiven. De säger vidare att det är oerhört viktigt att arkivarier erkänner sin makt, eftersom den först då kan ifrågasättas och genom en öppen dialog leda till en större förståelse för vad den innebär. Makt som förnekas, och därmed inte kan utmanas, kan bli både missvisande och farlig (Schwartz & Cook 2002, s. 2).

Ridener (2009, s. 3) belyser den värdering som urvals- eller gallringsmomentet oundvikligen innefattar då han tydliggör att arkivarier värderar handlingar efter deras bevisvärde, deras juridiska värde och deras kulturella värde. Fredriksson (2003b) framhåller att det är nödvändigt att blottlägga de värderingar som ligger till grund för gallringsbeslut; idag diskuteras dessa värderingar i mycket liten utsträckning i Sverige. För att kunna uppnå att ”gallringsavgöranden baseras på genomtänkta och logiska överväganden är det nödvändigt att förstå och ifrågasätta de värderingar som styr urvalet, vilket också inkluderar våra egna värderingar” (Fredriksson 2003b, s. 38).

Värdeaspekten i urvalsprocessen kan belysas ytterligare genom nordamerikanske arkivvetaren Brien Brothmans (1991) argument. Brothman problematiserar den ordning som skapas i arkiv – han menar att ett objekts eller handlingens rätta plats är kontextuell och beroende av sociala och kulturella förutsättningar. Objekt som inte anses höra hemma i en ordning representerar *oordning*. Dessa får ofta en betydelse av smuts eller skräp som därmed ska utrotas för att den eftersträvade ordningen ska bibehållas (alternativt kan den tillskrivas ny mening genom nya värdekriterier). Genom att belysa den ordningsskapande processen vill Brothman visa att värde uppkommer, och elimineras, i en social kontext. Det som elimineras säger lika mycket om ett samhälle som det som bevaras. Det är den sociala processen som avgör vad som har bestående värde, ett övergående värde, eller som är skräp.

Detta blir av intresse för arkivvetenskapen därför att arkivarier, enligt Brothman (1991), i sin strävan efter permanent ordning, utöver att identifiera det värde en handling redan har, även skapar alternativt eliminerar värde. Han förtydligar: ”...we are not simply ”acquiring” and ”preserving” records of value; we are creating value, that is, an order of value, by putting things in their proper place, by making place(s) for them” (Brothman 1991, s. 82). Brothman drar slutsatsen att den ordning som arkivarier skapar motsvarar samhällets värden. Ridener (Ridener 2009, s. 136)

sammanfattar Brothmans argument med att säga att i och med att urval görs så ges det värde åt informationen, på grund av den makt att förändra som urvalsprocessen innebär: "Records in archives become valuable because they begin as information and, in part through the appraisal process, become archival records".

Ketelaar (2001, ss. 136-138) poängterar vidare att *varje* moment i en handlings livscykel innebär en rekontextualisering av handlingen – nya värden skapas och i och med att en handling aktiveras i en ny kontext kan äldre värden och betydelser försvinna. Han konstaterar att "Every interaction, intervention, interrogation, and interpretation by creator, user, and archivist is an activation of the record. Each activation leaves fingerprints which are attributes to the archive's infinite meaning" (Ketelaar 2001, s. 137). En typ av aktivering av handlingen är urvalsförfarandet, även då det handlar om att skapa en digital version av ett redan bevarat dokument. Genom urvalet så förändras handlingens kontext och ny betydelse ingjuts. Idag kan vi till exempel inte läsa handlingar från andra världskriget på samma sätt som de lästes då; handlingarnas betydelse är en helt annan 70 år senare då de läses ur nya perspektiv och av nya anledningar. Exempel på andra moment som har makt att förändra hur arkivhandlingar tolkas är förteckningsprocessen och det beskrivande arbetet. Wendy M. Duff, verksam vid University of Toronto där hon forskar och undervisar inom arkivvetenskap, och Harris (2002) som tillsammans har författat artikeln *Stories and Names: Archival Description as Narrating Records and Constructing Meanings*, förtydligar hur arbetet med arkivbeskrivning innebär makt att avgöra hur handlingar kan komma att användas i framtiden. Den historia som skapas för en handling är det som bestämmer dess mening (Duff & Harris 2002, s. 272). Ännu ett praktiskt exempel på hur dagens arkivarier har makt över hur forskningen i framtiden kommer att se och uppfatta vår nutid är den övergång från allmänna arkivskemat till processororienterad arkivredovisning som i dagsläget sker inom svensk offentlig förvaltning. Ett nytt arkivredovisningssystem kommer att innebära andra återsökningsmöjligheter och att en annan typ av reflektion av arkivbildarens verksamhet framträder.

Ifrån de många teoretiska perspektiv som strålar samman i det här avsnittet, vill vi lyfta fram de centrala utgångspunkter som kommer hjälpa oss att analysera vårt empiriska material. Ett av de övergripande argumenten är att arkiven är sociala konstruktioner; de skapas utifrån de behov som finns i samhället och kommer att reflektera de kontexter, de samhällsliga förutsättningar och värden, inom vilka de upprättas. Kommunarkiv skapas främst utifrån kommunförvaltningens informationsbehov och kommer på så vis till stor del att reflektera kommunorganisationens sociala värden.

Inte heller arkivarier kan ses som neutrala i den arkivskapande processen. Dels bär de med sig sina värderingar i sitt arbete, vilket inte behöver vara negativt, men det krävs en medvetenhet om att detta inverkar på handlingarnas tolkningskontext. Dessutom skapas eller förändras handlingarnas värde genom till exempel de urvalsbeslut som arkivarierna tar. Vissa handlingar väljs över andra och, oberoende av på vilka kriterier urvalet sker, så förändras värdebalsen bland arkivhandlingarna. Arkivarier har följaktligen en aktiv roll i skapandet av arkiven och därmed kulturarvet, tillika det digitala kulturarvet.

Metod

För att kunna besvara våra frågeställningar har vi valt arbeta utifrån en kvantitativ metod. Enligt Annika Eliasson (2006, s. 31) lämpar sig kvantitativa metoder ”bäst för att mäta ’på bredden’ – för att uppskatta hur utbredda olika tydligt beskrivna förhållanden och attityder är inom den undersökta gruppen”. Eftersom vi genom vår undersökning ville få en bred kunskap om vilka urvalskriterier och anledningar till att digitalisera som är vanligast förekommande, lämpade sig det kvantitativa metodvalet bäst. Vi valde att samla in vår data genom en webbenkät, då vi ansåg att det var ett effektivt sätt att under en kort tidsperiod nå hela den stora grupp som kommunarkiv utgör.

Genom kvalitativa intervjuer hade vi kunna få en djupare förståelse för bakomliggande motiv till digitaliserings- och urvalsbeslut, men detta skulle endast ge kunskap om ett fåtal institutioner istället för en mer allmän förståelse. Detsamma gäller attityder angående digitalisering; intervjuer hade gett oss ett fåtal individers personliga tankar, medan enkäten ger en bredare bild, om än inte lika djupgående. Ytterligare ett alternativ till enkätmetoden hade varit att studera policydokument och riktlinjer för digitalisering, men vi tänker oss att dessa snarare reflekterar vad som bör eftersträvas än vad som faktiskt sker.

Population

Vår population, det vill säga gruppen som vi vill uttala oss om, består av Sveriges kommunarkiv. Vi valde att inte göra något urval inom vår population då vi såg det som en hanterbar grupp och skickade därför enkäten till alla 290 kommuner.

När vi sökte kontaktuppgifter till arkiven framkom det att många kommuner inte har en arkivarie och i något fall finns det inte heller något kommunarkiv. Det finns också kommuner som har en gemensam arkivarie; i ett fall ansvarar en arkivarie för arkiven i fem kommuner. I de fallen valde vi fortfarande att skicka en enkät till varje kommun. I de allra flesta kommuner där det inte finns en arkivarie har vi funnit en arkivansvarig, även om det är oklart vad denna befattning kan innebära – i många fall kombineras ansvaret med en annan jobbtitel, till exempel registrator eller administratör. I de fallen vi inte fann någon arkivarie eller arkivansvarig skickade vi enkäten till kommunens officiella mejladress för att därifrån vidarebefordras till någon som är lämpad att svara på den.

Utformning och bearbetning

Vi valde att skicka vår enkät via mejl eftersom vi fann detta fördelaktigt både tidsmässigt och ekonomiskt. Vi såg ingen anledning till att detta skulle påverka svarsfrekvensen negativt i jämförelsen om vi hade skickat ut med post. Våra enkätfrågor utgjorde ena halvan av en gemensam enkät där den andra halvan bestod av frågor från ett annat uppsatspar i vår kurs.⁵ I sin undersökning vände även de sig till kommunarkiv, och vi såg det därför som fördelaktigt att skicka ut frågorna tillsammans. De respektive uppsatsämnena behandlar olika frågor och har på så sätt inte krockat med varandra. Vi var i missivbrevet tydliga med att det rörde sig om två uppsatser och enkäten var uppdelad i två delar där det tydligt framgick vems frågor som besvarades. När vi i fortsättningen talar om enkäten syftar vi enbart på våra enkätfrågor.

Vi valde att dela in enkäten i två huvudsakliga delar – frågor för arkiv som digitaliserar respektive de arkiv som inte gör det.⁶ Vi ansåg att även de som har digitaliserat eller som har planer på det skulle kunna ge insikt i frågor rörande urval av handlingar och motiv till digitalisering. Av den anledningen kunde den inledande frågan besvaras ”Ja, vi har tidigare digitaliserat, håller för tillfället på med digitalisering, eller har planer på att digitalisera”, eller ”Nej”. De respondenter som svarade jakande benämner vi i uppsatsen som *kommunarkiv som digitaliserar*, även om aktiviteten inte pågår för tillfället. Svaret på denna fråga avgjorde vilka följande frågor respondenten skulle besvara. De kommunarkiv som inte digitaliserar fick svara på frågor om det finns intresse för digitalisering, vilka hinder som föreligger och vad som skulle vara önskvärt att digitalisera om de hade möjlighet till det. Vi valde att ställa dessa frågor därför att vi var intresserade av vad som hindrade digitalisering hos de som vill. Resterande frågor utformades efter två huvudsakliga teman med utgångspunkt i våra frågeställningar; motivation till digitaliseringsbeslut samt urvalskriterier.

Formatmässigt bestod frågorna av en blandning mellan kryssfrågor, flervalsfrågor, attitydfrågor och öppna frågor. Vi valde medvetet att inte ha alltför många öppna frågor, då det dels är tidskrävande att sammanställa dessa men även för att svaren kan variera mycket och det kan vara svårt att förstå innebörden av dem (Trost 2001, s. 72). Många av frågorna har varit så kallade sakfrågor, då vi ville få reda på faktiska förhållanden till skillnad från attityder. Ett antal av enkätfrågorna utformades dock som attitydfrågor, eftersom vi var ute efter respondenternas egna uppfattningar i vissa frågor. Det är viktigt att belysa att även i sakfrågor är fakta den enskildes uppfattning av verkligheten och att frågorna är besvarade utifrån respondenternas bedömning (Trost 2001, s. 63). I flertalet frågor gavs även möjligheter till fritextsvar utöver de fasta svarsalternativen. Detta för att det var svårt att skapa uttömmande svarsalternativ då vi inte hade kunskap om rådande förhållanden innan utförd undersökning. Det gav även respondenterna möjlighet att utveckla eller förtydliga sina svar.

⁵ Se missivbrevet, bilaga 1.

⁶ Se enkätfrågor, bilaga 2.

Göran Ejlertsson (2005, s. 12) säger att en enkätundersökning innebär en begränsning i hur många frågor man kan ställa och vilken typ av frågor som kan ställas – detta tog sig uttryck i att vi var tvungna att hålla oss ifrån fördjupande frågor och istället hålla oss till något ytligare frågeställningar. I och med att enkäten skickades ut gemensamt fanns det en risk för att den skulle bli för lång, vilket skulle kunna ge ett större bortfall då den skulle ta längre tid att besvara. Av den anledningen valde vi bort vissa frågeställningar och formulerade om andra. När enkäten skickades ut kände vi dock att våra forskningsfrågor reflekterades väl i frågorna och att vi skulle kunna få de svar vi var ute efter.

Det var viktigt för oss att utforma en enkät med hög struktur. Med detta menas, enligt Jan Trost (2001, ss. 57-59), att enkäten ska kännas enhetlig och behandla endast ett ämne, vilket är viktigt för att syftet ska vara tydligt för respondenterna. Att enkäten inte bestod av endast våra frågor innebar att två olika ämnen adresserades, vilket kan ses minska graden av struktur. Vi ansåg dock att detta vägdes upp av att endast en enkät skickades ut. Hade två enkäter skickats till samma population inom samma tidsperiod uppskattade vi att det var risk för ett större bortfall.

Enkäten skickades ut den 15 februari och gick att besvara fram till den 29 februari. För att reducera risken för bortfall skickade vi ut en påminnelse till våra respondenter då halva tiden hade gått. Bortfall kan bestå av både externt eller internt bortfall. När det rör sig om externt bortfall handlar det om individer som inte har besvarat enkäten, och med internt bortfall är det enbart vissa värden som saknas (Japex 1997, s. 14). På de frågor där ett internt bortfall förekommer, redovisas detta i samband med resultatredovisningen.

Svaren har sammanställts i Excel och redovisas i diagramform för att tydliggöra datan. När vi studerar resultatet från enkäten ser vi inte till enskilda svar, utan vi tolkar och drar slutsatser utifrån den helhet som alla enkätsvar utgör. Däremot lyfter vi också fram enskilda kommentarer som vi anser belyser intressanta aspekter eller åsikter hos respondenterna. Dessa står dock inte som grund för vår analys.

Etiska aspekter

I enkäten har vi frågat våra respondenter om vilken kommun de arbetar i. Detta för att kunna skicka ut en påminnelse, men vi har även använt uppgifterna för att kunna utesluta systematiskt bortfall. Alla uppgifter är anonyma i resultatredovisningen, vilket vi även var tydliga med i missivbrevet.

Källkritik

I samband med vår datainsamling har vi reflekterat över bristen på kontroll över vem som besvarar frågorna – något som är en svaghet med enkätmetoden. Vi har fått lita på att den bäst lämpade inom kommunen har besvarat enkäten, samt att respondenterna har kunskap om frågorna. Ännu ett källkritiskt övervägande är risken att frågorna missförstås. Även om vi angav våra kontaktuppgifter för att kunna besvara eventuella frågor, så ger metoden inte samma möjlighet att ställa frågor för att förtydliga eventuella oklarheter som i till exempel en intervjusituation. Oavsett

vilken metod som används har vi också reflekterat över huruvida frågorna besvaras på ett sanningsenligt sätt. I vår undersökning får vi utgå ifrån att respondenterna besvarar frågorna så nära sanningen som möjligt, även om risken alltid finns att respondenter ”förbättrar” sina svar.

När vi skickade ut enkäten gjorde vi det till alla kommuner samtidigt och den såg likadan ut för alla, detta för att få en hög grad av standardisering. Standardisering avser i vilken grad frågorna är desamma och situationen är densamma för alla. Trost (2001, s. 55) lägger stor vikt vid att hålla en hög grad av standardisering om det ska gå att göra några jämförelser mellan populationen i studien. I en enkätundersökning kan man dock inte kontrollera respondentens sociala verklighet. Efter att ha skickat enkäten hade vi ingen kontroll över vilken miljö respondenterna valde att svara i, till exempel på arbetsplatsen eller hemma, eller vilket humör de hade när de besvarade frågorna (Trost 2001, s. 56).

Resultat

Inledning

Vi skickade vår enkät till Sveriges alla 290 kommuner och fick svar av 61%, vilket motsvarar 176 stycken. Ett antal av respondenterna har valt att svara för två, tre eller fyra kommuner i en gemensam enkät. Detta innebär att totalt 188 kommuner har svarat, men när vi beräknar svaren gör vi det på antal inkomna enkäter, det vill säga 176 stycken. Då det inte nödvändigtvis är en arkivarie eller ”arkivet” som har svarat på frågorna, kommer vi använda oss av termen *kommunerna* för att referera till våra respondenter. Det betyder inte att vi har skaffat någon ytterligare kunskap om vad övriga inom kommunerna anser om digitalisering.

Vi har nedan gjort en bortfallsanalys, som syftar till att fastställa om vissa kommunarkiv inte har besvarat enkäten beroende på kommunens förutsättningar. Enligt Ejlertsson (2005, s. 27) kan inkommen data beräknas gälla för hela populationen om de jämförda variablerna inte visar på skillnader mellan grupperna. Genom en bortfallsanalys kan man avgöra om det rör sig om ett slumpmässig eller systematiskt bortfall. Ett systematiskt bortfall skulle innebära att materialet påverkas i en viss riktning (Eggeby och Söderberg 1999, s. 45). Man kan få snedvridna resultat om de som inte deltar i undersökningen avviker från de som deltar. Ett snedvridet resultat kan man till exempel få om bortfallsgruppen i en undersökning av medelinkomst tenderar att ha en lägre inkomst än deltagarna. Medelinkomsten i urvalet kommer i det fallet bli högre än det för hela populationen (Japac 1997, s. 9). Vi vill försäkra oss om att bortfallsgruppen inte enbart består av till exempel storstadskommuner i södra Sverige.

För att ge en bild av vår insamlade information, kommer vi efter bortfallsanalysen presentera en sammanställning av svaren på enkäten. Resultatredovisningen har vi sedan delat upp i två delar, där vi i den första delen redovisar svaren från kommuner som arbetar med digitalisering och i den andra redovisas svaren från de som inte gör det. Vi kommer sedan att reflektera och dra slutsatser av resultaten, samt sätta dem i relation till teorin i följande kapitel.

Bortfallsanalys

Vi har i en jämförande analys sett på de kommuner som har besvarat respektive inte besvarat enkäten för att se om bortfallsgruppen skiljer sig från de deltagande kommunerna. De variabler vi har använt är SKL:s kommungruppsindelning,

kommunernas geografiska läge, deras politiska styre samt vilken typ av adress vi skickat enkäten till.⁷

En anledning till att en enkätundersökning inte besvaras kan till exempel vara ”ovilja att delta, olämplig tidpunkt och felaktig adress”, ytterligare orsaker kan vara brist på kompetens eller kunskap i området och att det inte är en prioriterad uppgift (Japac 1997, s. 25). I flera fall har respondenter varit tjänst- eller föräldralediga. Två respondenter har inte angett vilken kommun de svarar för. I bortfallsanalysen har vi därför inte kunnat placera in dessa i respondentgruppen, och som en konsekvens är de inräknade i bortfallsgruppen.

SKL har definierat tio grupper i vilka de delar in Sveriges kommuner. Grupperna baseras bland annat på folkmängd, tätortsgrad, invånarnas sysselsättning och pendlingsstatistik. De största grupperna är *Varuproducerandekommuner* (54 kommuner), *Pendlingskommuner* (51 kommuner) och *Förortskommuner till storstäder* (38 kommuner). Vår analys visar att de flesta gruppernas svarsfrekvens ligger mellan 55% och 65%. Det är två grupper som markant utmärker sig med en hög svarsfrekvens; av *Större städer* var det 84% som besvarade enkäten, och av *Turism- och besöksnäringkommuner* var det 75%. *Förortskommuner till större städer* är den grupp med lägst svarsfrekvens, med sina 45% besvarade enkäter.

Kommungrupper	% respondenter av (antal)
1.Storstäder	67% (3)
2.Förortskommuner till storstäderna	61% (38)
3.Större städer	84% (31)
4.Förortskommuner till större städer	45% (22)
5.Pendlingskommuner	69% (51)
6.Turism- och besöksnäringkommuner	75% (20)
7.Varuproducerande kommuner	59% (54)
8.Glesbygdkommuner	65% (20)
9.Kommuner i tätbefolkad region	60% (35)
10.Kommuner i glesbefolkad region	56% (16)

Figur 1. Tabellen visar antal svarande i % av totalt antal kommuner per kommungrupp.

⁷ Utförlig information om SKL:s kommungrupper tillgänglig via http://www.skl.se/kommuner_och_landsting/om_kommuner/kommungruppsindelning. Kommunernas geografiska läge enligt EU:s regionala indelning för statistikberäkning, NUTS nivå 1. Tillgänglig via http://www.scb.se/Pages/List____257647.aspx (2012-03-21).

Geografiskt ser vi inga större avvikelser då vi jämför landsdelarna Norra Sverige, Östra Sverige och Södra Sverige i förhållande till hur många kommuner som finns i varje del.⁸ Av Norra Sveriges 85 kommuner har 66% svarat, av Östra Sveriges 78 kommuner svarade 63% och av Södra Sveriges 127 kommuner svarade 63%.

Gällande politiskt styre i kommunerna så har 65% av de 140 alliansstyrda kommunerna svarat, av de 108 kommuner med vänsterstyre var det 57% som svarade och av de 42 kommuner med blocköverskridande styre var det 79% som svarade.

Vi har undersökt vilken typ av mailadress vi skickade enkäten till har påverkat svarsfrekvensen. Vår analys visar på att enkäten i störst grad har besvarats då den skickats direkt till en arkivarie eller kommunarkiv – 69% av dessa har svarat. Svarsfrekvensen i de övriga grupperna skiljer sig dock inte i stor grad; av de utskick riktade till arkivansvariga har vi fått tillbaka 59% och från kommunväxeln 58%.

Alla de variabler vi har undersökt finns representerade både bland respondenter och bortfallsgrupp. Även om vissa värden sticker ut, så kan vi inte säga att det föreligger ett systematiskt bortfall. Men eftersom bortfallsgruppen ändå är så pass stor (39%) väljer vi att inte uttala oss om hela populationen eller dra några generella slutsatser om digitalisering vid kommunarkiv i Sverige. Våra siffror i den följande resultatredovisningen kommer endast att reflektera respondentgruppens svar. Vår bortfallsanalys visar att det visserligen sticker ut i vissa fall, dock finns alla grupper representerade bland respondenterna.

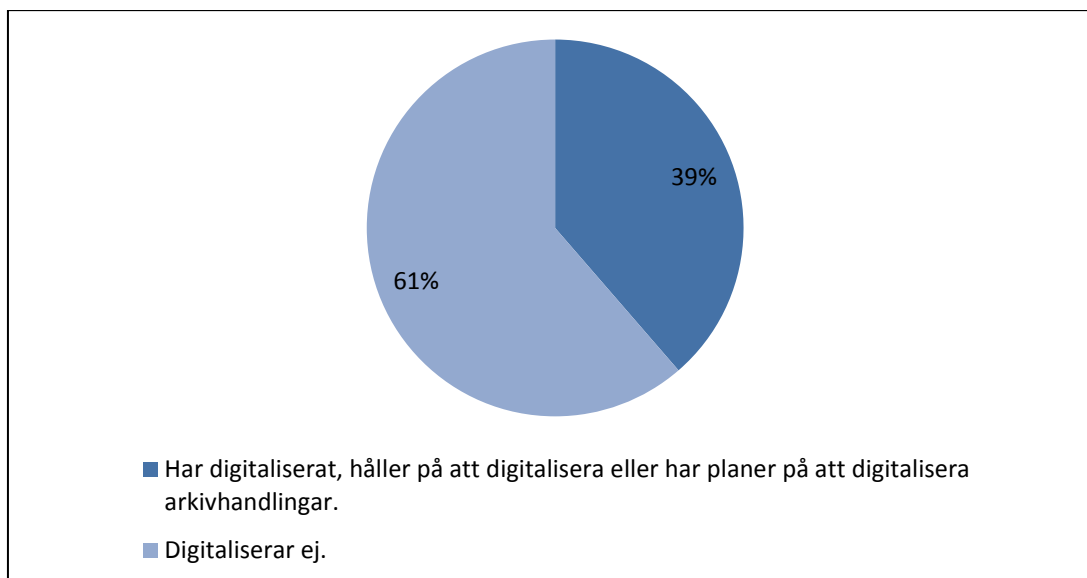
Resultatredovisning

Av de 176 respondenterna anger 39% att de digitaliserar handlingar ur sitt kommunarkiv (se figur 2). Digitalisering av arkivmaterial kan även ske ute på förvaltningarna, till exempel kulturförvaltning eller byggnadsnämnd, detta faller dock utanför vårt undersökningsområde då vi inte vänt oss till nämndernas arkivfunktioner med enkäten.

På frågan om man i kommunen har en digitaliseringsstrategi eller -plan för kommunens arkivhandlingar var det 14% som svarade ja, 82% svarade nej och 4% att de inte vet. Vid en uppföljning framkom det dock att de som svarat ja i stor utsträckning syftat antingen på dokument som protokoll eller andra beslutshandlingar, eller på icke nedtecknade visioner och mål som finns inom kommunen.⁹ Däremot verkar det inte finnas några dokumenterade strategier för hur arbetet ska fortlöpa och vilka mål man har med verksamheten.

⁸ Landsdelarna enligt EU:s regionala indelning för statistikberäkning, NUTS nivå 1. Tillgänglig via http://www.scb.se/Pages/List____257647.aspx (2012-03-21).

⁹ Vi frågade de respondenter, som i enkäten hade angett att vi fick ta kontakt med dem, om de ville skicka en kopia på sina strategier eller planer.

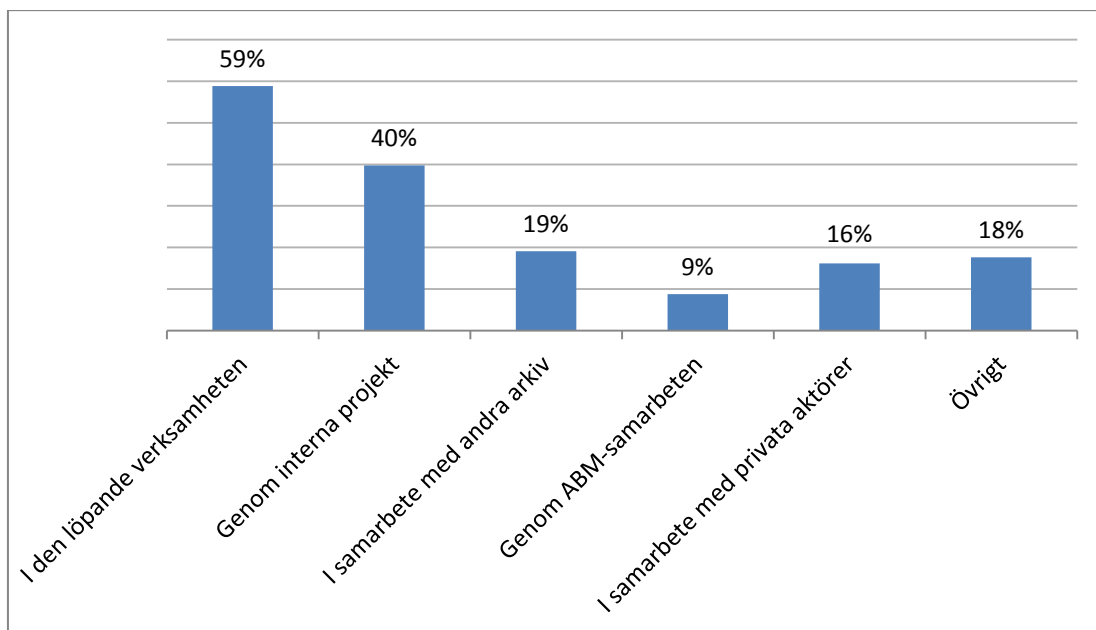
Figur 2. Andel kommunarkiv som arbetar med digitalisering.

De kommuner som digitaliserar

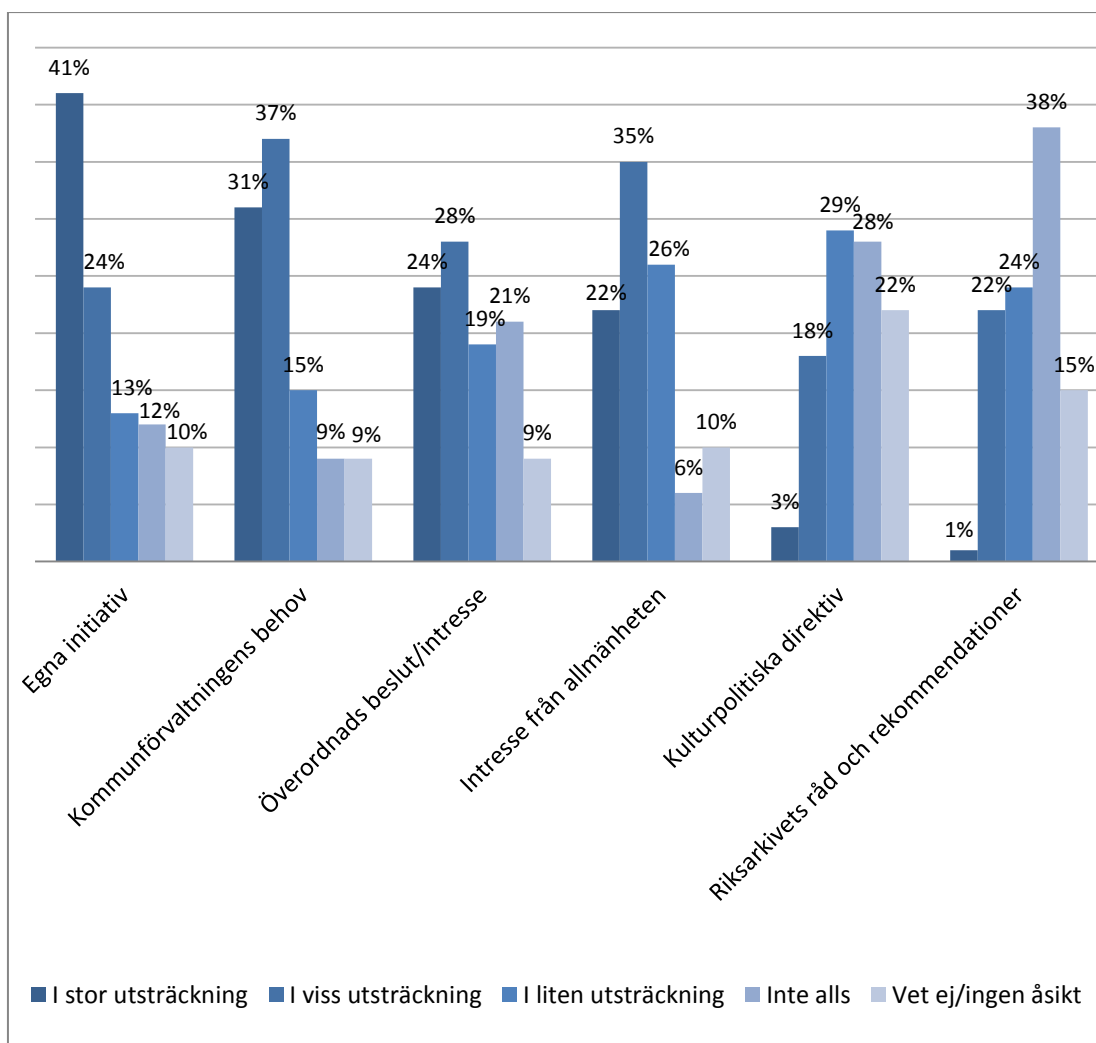
Enkäten visar att de 39% av respondenterna som digitaliserar arkivmaterial har kommit olika långt i sitt digitaliseringsarbete och har olika mål med verksamheten. En del har endast skannat handlingar till digitalt format, andra har även katalogiserat och ytterligare andra har också tillgängliggjort materialet antingen internt inom kommunorganisationen eller för allmänheten över internet. Det framkommer att målsättningar eller visioner på många håll inte stämmer överens med de resurser man har och i flera fall har projekt inte lett fram till önskat slutresultat. En respondent beskriver ett digitaliseringsprojekt som inte slutfördes:

”I ett arbetsmarknadsprojekt fotograferades och registrerades gamla kartor. Databasen skulle tillgängliggöras via internet. Eftersom projektet avslutades innan arbetet var klart är databasen inte färdig med alla foton. Databasen fungerar nu internt i kommunarkivet som ett register till kartorna.”

Det varierar i vilken form digitalisering genomförs i kommunerna (se figur 3). Den största delen, 59%, har angett att digitalisering genomförs som del i den löpande verksamheten, men de 40% som har svarat att digitalisering sker genom interna projekt inom kommunen, visar att även detta är en vanlig arbetsform. Digitalisering kan också utföras i samarbete med antingen andra arkiv, ABM-institutioner eller privata aktörer. Exempel på ett projekt som nämns av några respondenter är Svensk lokalhistorisk databas (SLHD) – ett samarbete mellan ett antal kommuner i södra Sverige. SLHD tillgängliggör kommun- och sockenstämmoprotokoll digitalt, dock sker detta genom ordagrann transkribering av handlingarna och inte genom scanning eller fotografering av dokumenten. Det är även ett antal kommuner, 9%, som specificerar att digitaliseringen sker genom arbetsmarknadsåtgärder.

Figur 3. Hur digitaliseringen genomförs inom kommunerna.

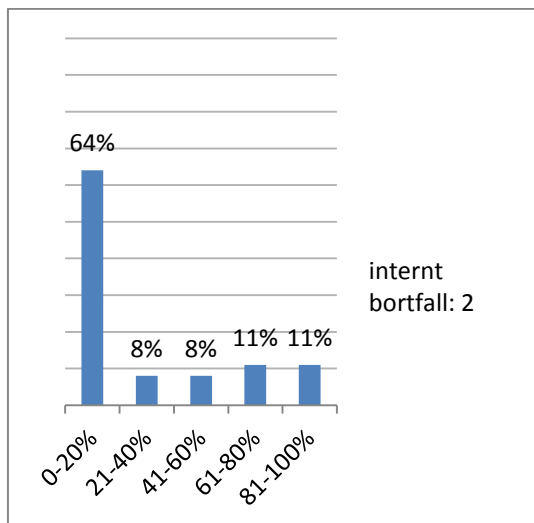

Figur 4. Olika faktors inverkan vid digitalisering.

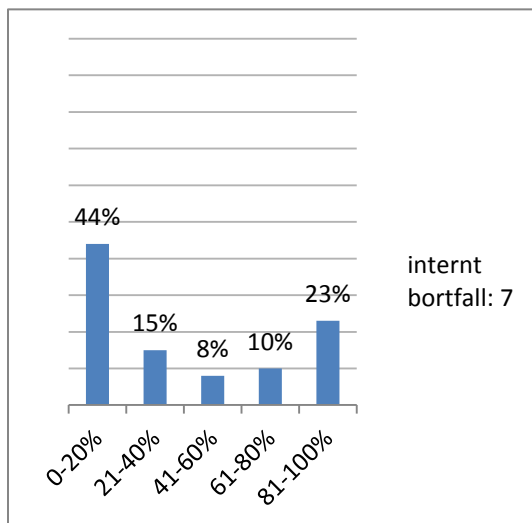
När det gäller hur beslut tas om att digitalisera så finns det flera faktorer som kan spela in (se figur 4). 41% anger att egna initiativ hos den arkivansvarige i stor utsträckning påverkar beslut att digitalisera. Kommunförvaltningens behov är av nästan lika stor betydelse, 31%. Intresse från allmänheten anges påverka i stor utsträckning av 22% av respondenterna. Kulturpolitiska direktiv samt råd och rekommendationer från Riksarkivet har relativt liten påverkan; 28% menar att kulturpolitiken inte alls påverkar och 38% säger detsamma om Riksarkivet. Påverkan av överordnads beslut eller intresse skiljer sig mycket kommunerna emellan; 21% som anger att det inte påverkar alls, vilket är nästan lika många som de 24% som anger att det påverkar i stor utsträckning.

64% av kommunerna har inte alls eller i väldigt liten utsträckning tillgängliggjort det digitaliserade materialet för allmänheten (se figur 5). Endast 11% anger att över 80% av de digitaliserade handlingarna är allmänt tillgängliggjorda. När det gäller tillgängliggörande för den interna kommunorganisationen anger 23% att över 80% är tillgängligt (se figur 6). 44% säger att under 20% är tillgängliggjort internt. Detta visar att en större mängd material är tillgängliggjort för intern kommunförvaltning än för allmänheten.

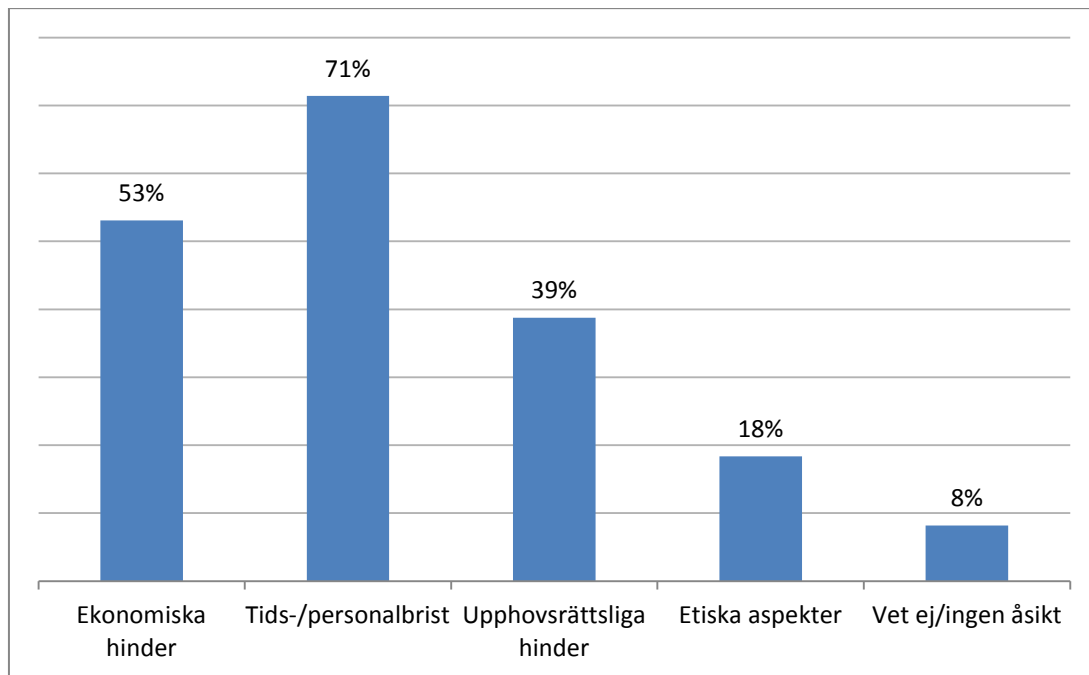
72% av respondenterna anser att det finns hinder för tillgängliggörande av de digitaliserade handlingarna (se figur 7). 71% av dessa anger tids- och personalbrist som ett hinder. Därpå följer ekonomiska hinder som ännu en vanlig orsak, angiven av 53%. Upphovsrättsliga skäl och etiska aspekter, som kan innebära till exempel sekretessbelagda uppgifter och PuL (1998:204), försvårar även de i tillgängliggörandet av digitaliserade handlingar för flera kommuner.

Figur 5. Antal digitaliserade handlingar (%) som är tillgängliggjorda för allmänheten.

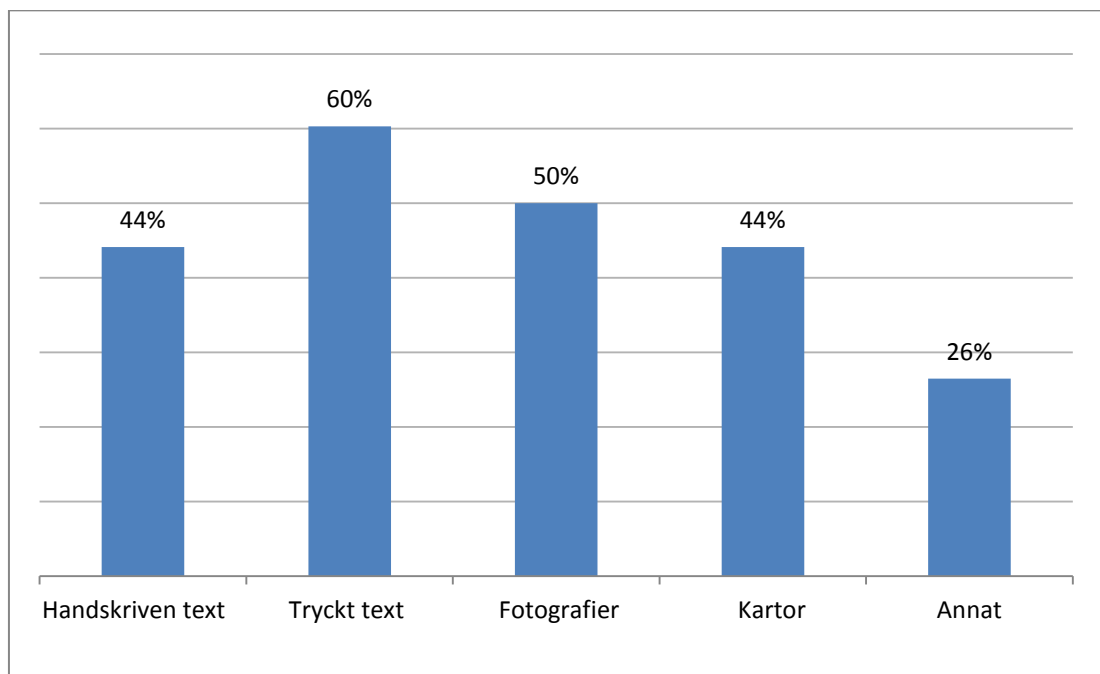

Figur 6. Antal digitaliserade handlingar (%) som är tillgängliggjorda internt inom kommunförvaltning.

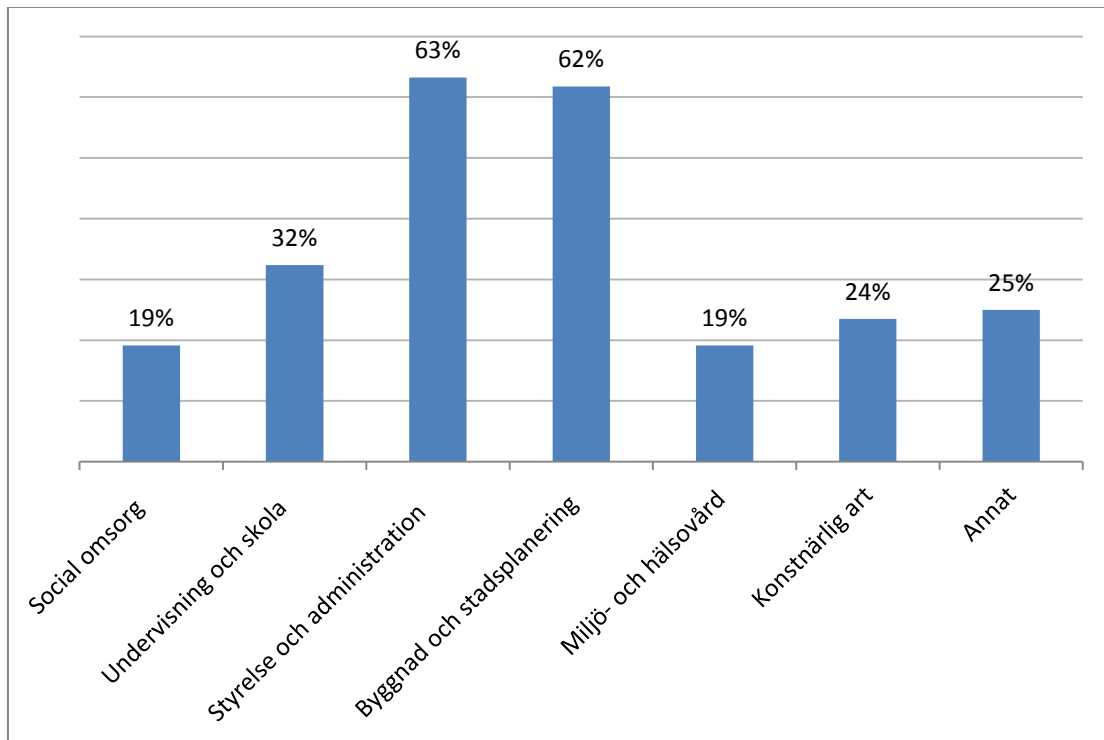
Figur 7. Hinder som föreligger för digitalisering.

Bland de handlingar som digitaliseras är den största delen från 1900-talet, vilket 75% har angett. Ungefär lika stora delar är från 1800-talet och 2000-talet, 49% respektive 54%. Handlingar som är äldre än från 1800-talet digitaliseras bara i två kommuner, 1%.

Figur 8. De digitaliserade handlingarnas medietyp.

Av det material som digitaliseras (se figur 8) rör sig urvalet till stor del av en blandning av både handskreven text, tryckt text, fotografier och kartor. Även ritningar är en vanlig handlingstyp att välja ut för digitalisering. Detta kan kopplas till det faktum att handlingar som innehållsmässigt rör byggnad och stadsplanering är bland de handlingar som digitaliseras mest, 62%, tillsammans med handlingar som rör styrelse och administration, angett av 63% (se figur 9).

Figur 9. De digitaliserade handlingarnas typ, innehållsmässigt.

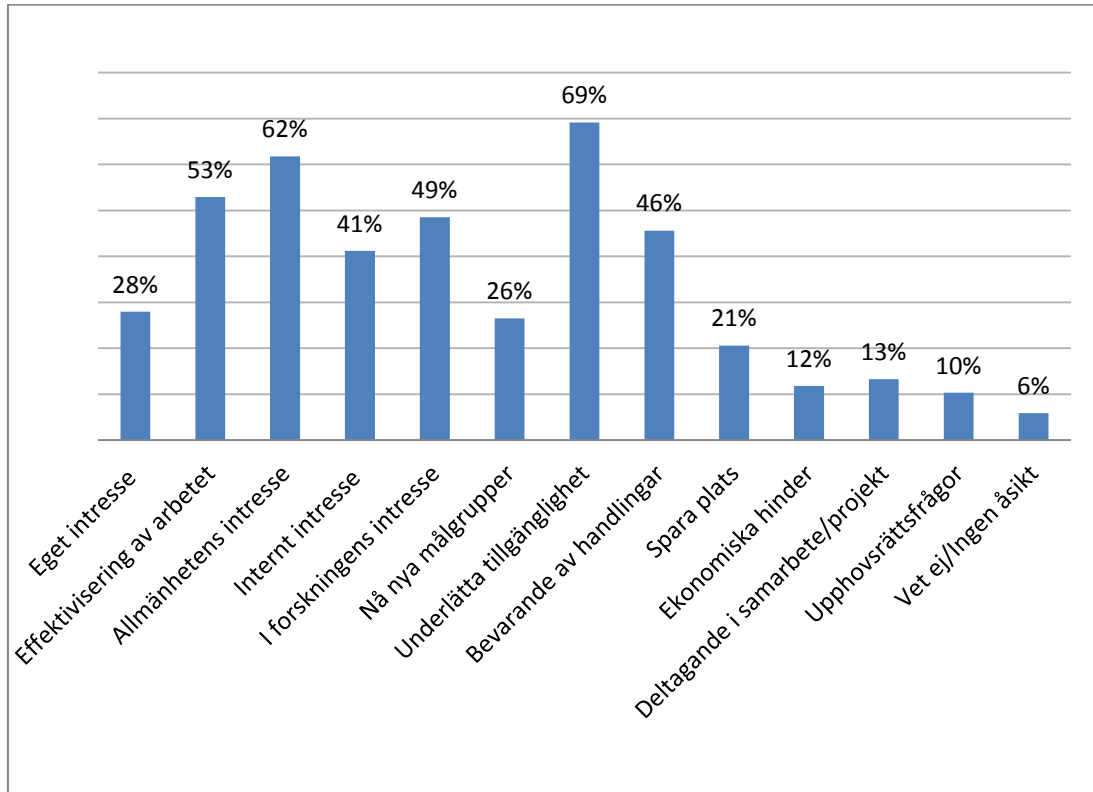
När urval av handlingar görs är den största anledningen till att välja en typ av handling eller bestånd att underlätta tillgängligheten, det säger 69% (se figur 10). 62% menar att allmänhetens intresse är en viktig faktor och 49% specificerar forskningens intresse. Att digitaliseringen ska leda till effektivisering av det egna arbetet är viktigt för många, då det nämns av 53%. Att digitalisera för att bevara handlingar är en anledning för 46% av kommunerna. Utöver dessa anledningar, visar undersökningen även att efterfrågan av handlingar uttryckligen styr vad man digitaliserar. Detta kan innebära intresse från allmänheten, forskare eller internt. En respondent säger:

”Vi scannar i första hand handlingar som är efterfrågade och då av myndigheter och forskning”.

Det är en stor majoritet, 78%, som säger att när de genomför digitalisering så handlar det om sammansatta delar av arkiv. Däremot rör det sig endast i 10% om att hela arkiv har digitaliserats. 38% av kommunerna svarade i sin tur att det digitaliserade materialet var sammanhållet med originalet genom metadata, och 31% av

respondenterna visste inte om så var fallet. En kommun förtydligar att deras originalhandlingar gallras efter att en digital version har skapats:¹⁰

”Fråga [nr 18] utgår från en frågeställning att originalet bevaras. I vårt fall ersätts originalet av ett likalydande digitalt exemplar, alltså bevaras inga metadata kopplat till originalet.”

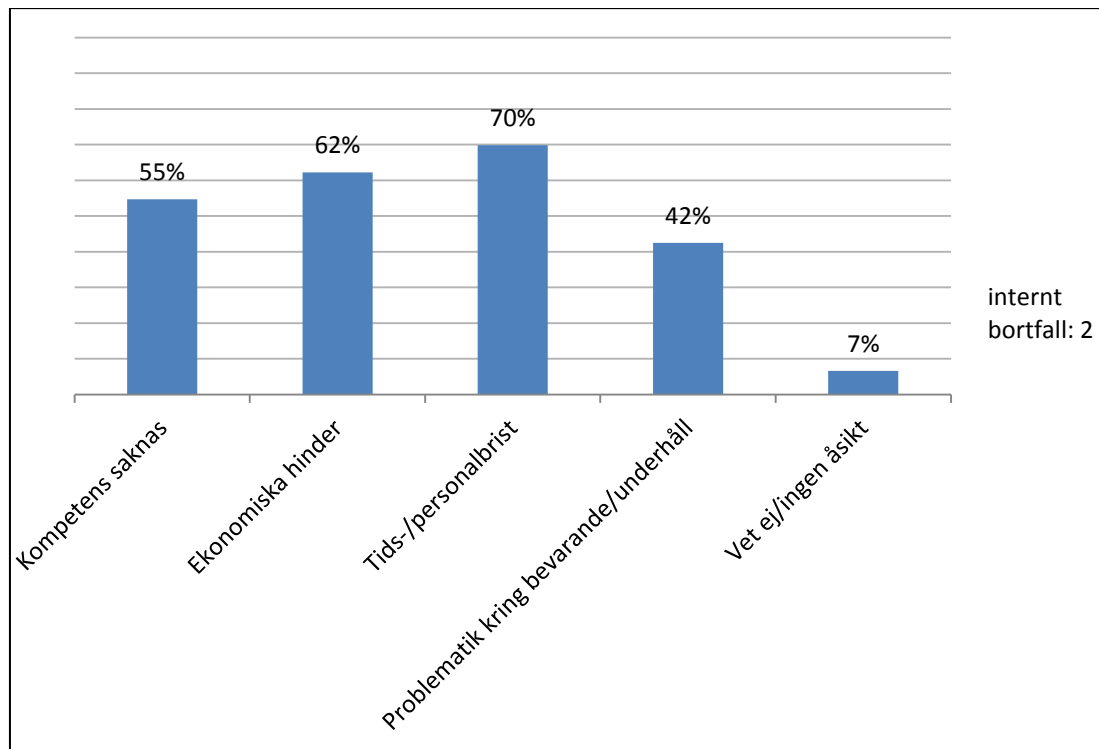

Figur 10. Faktorer bakom urval.

De kommuner som inte digitaliserar

Av de 61% som svarar att de inte digitaliserar arkivhandlingar i sin kommun är de flesta, 64%, dock positivt inställda till att digitalisera. De största hindren för digitalisering anges vara brist på tid och/eller personal, 70%, samt ekonomiska hinder, 62% (se figur 11). Brist på kompetens inom personalen för att genomföra digitalisering, 55%, och problematik kring bevarande och fortsatt underhåll av digitaliserade handlingar, 42%, har även de inverkan på att digitalisering inte sker. Några av de kommuner som i nuläget inte vill satsa på att digitalisera arkivhandlingar menar att utveckling av e-arkiv har högre prioritet, medan andra menar att bristande intresse eller behov hos arkivet eller i resten av kommunorganisationen är en orsak.

¹⁰ En respondent av 176 stycken utgör uppenbarligen en väldigt liten andel, men vi vill ändå lyfta fram förekomsten av denna syn på den digitala handlingen.

Figur 11. Hinder för digitalisering.

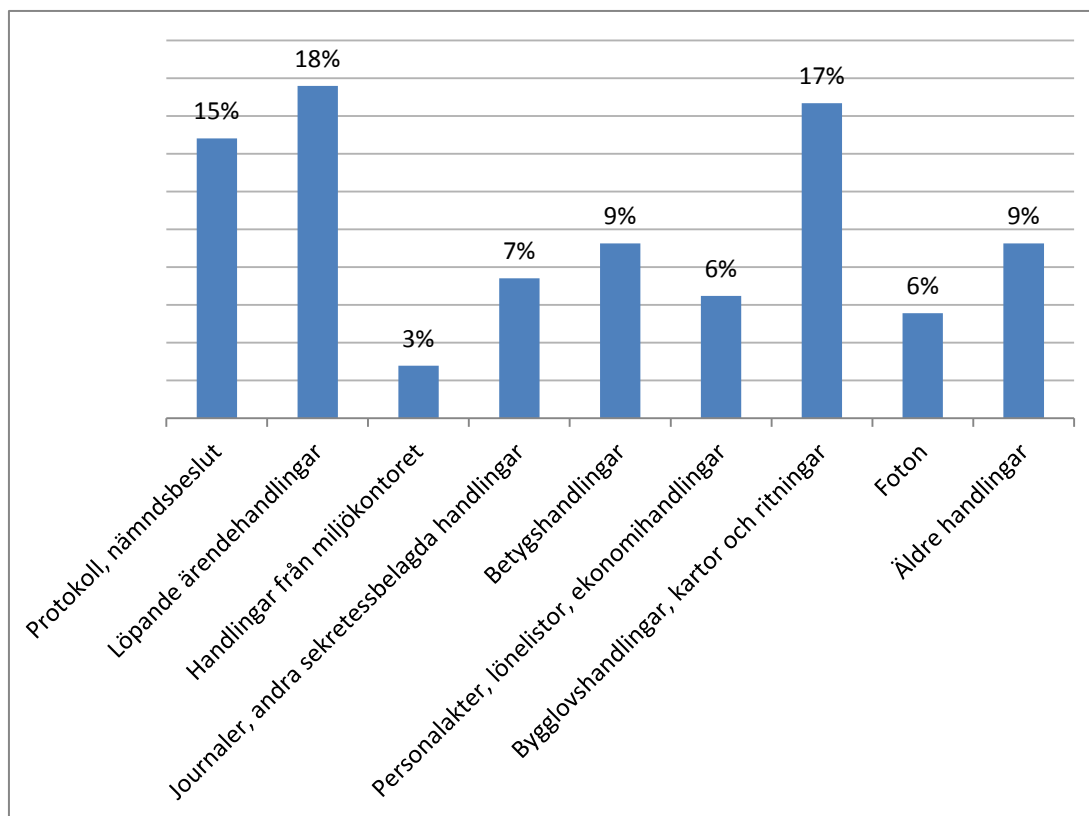
Om digitalisering skulle bli aktuellt inom kommunerna, så är det 29% som inte vet eller känner att de kan svara på vilket material som skulle ha högst prioritet. De som har kommenterat har däremot föreslagit många typer av handlingar, även om det finns några som återkommer med högre frekvens (se figur 12). Handlingar i den löpande ärendehantering har hög prioritet, 17%, och även bygglovshandlingar, ritningar och kartor är ett frekvent återkommande val, 16%. Protokolls- och beslutshandlingar anges vara av intresse av 15%. Också betygshandlingar nämns, 9%, och äldre handlingar, 9%, de senare antingen på grund av sitt lokalhistoriska värde eller på grund av bevarandeskäl. Sammantaget, är det främst sådana handlingar som det är stor efterfrågan på som kommunerna skulle prioritera vid eventuell digitalisering. Några kommentarer från respondenter är:

“Enligt min uppfattning skulle vi digitalisera protokoll och ärenden från kommunfullmäktige och kommunstyrelsen eftersom deras handlingar är mest efterfrågade.”

“Förmodligen betygshandlingar och ritningar som ofta efterfrågas. Det skulle både skydda handlingarna från slitage och innebära en tidsbesparing vid utlämnande om de fanns digitalt.”

“föreningsarkiv, konstnärarkiv, äldre handlingar som rör lokalhistoria. Detta är material som många säkert skulle vara intresserad [*sic!*] av om de visste att det fanns och som utan problem skulle kunna läggas ut på webb utan att behöva ta ställning till sekretess.”

“Kartor och fotografier eftersom de är lätt att skapa ett allmänintresse kring.”

Figur 12. Arkivmaterial som skulle prioriteras vid eventuell digitalisering.

Anmärkningsvärda kommentarer

Bland de kommentarer som formulerats i de öppna frågorna är det några ämnen som utmärker sig. De kommentarer som här presenteras anser vi reflekterar den problematik som återkommande tagits upp rörande både arkivvården som arbetsuppgift samt digitalisering av arkivmaterial.

För det första har ett antal av respondenterna uttryckt att deras kommuner antingen är igång med eller avvaktar e-arkiv. Att kunna ta hand om den stora mängd elektroniska handlingar som skapas dagligen och hitta lösningar för långtidsbevarande är i många fall en större prioritering än att digitalisera. En respondent har tydliggjort prioriteringarna i sin kommun genom följande kommentar:

”Digitalisering är inte en stor fråga i vår kommun, det är däremot arbetet med att ta om hand digitalt producerade handlingar. Vi lägger resurserna på att få till ett bra elektroniskt bevarande av dessa, inte att digitalisera material som redan bevaras på papper.”

I några kommuner hoppas man att lösningar för e-arkiv ska öppna för nya möjligheter även med digitalisering. En respondent säger:

”Vi följer utveckling vad gäller den digitala långtidslagringen av information. Vi har valt att avvakta med att digitalisera information som ska långtidslagras beroende på den osäkerhet som råder. Resultatet av upphandlingen av E-arkiv kan förhoppningsvis ge oss lite mer vägledning.”

En annan återkommande kommentar är att arkivet endast är en del av respondentens arbetsuppgifter. Arbetet med arkivhandlingarna är ofta heller inte den mest prioriterade av arbetsuppgifterna. I en kommun säger respondenten att:

”Då jag har flera andra arbetsuppgifter blir arbetet i arkivet oftast lägst prioriterat.”

Även i vissa av de kommuner där det finns en arkivarie tas inte kompetensen till vara på:

”Jag utnyttjas mer för rent administrativt assistentjobb än som arkivarie i många fall.”

I en kommun där det inte finns någon arkivarie menar man att:

”arkivet [nästan] sköter sig självt. Arkivarbetet har inte högsta prioritet men det funkar ändå. Men det skulle finnas mer att göra om det fanns nån person som jobbade med detta.”

Det verkar dock som att flera kommuner är medvetna om problematiken i att sakna en arkivarie i organisationen. Ett antal mindre kommuner har angett att de är i tagen att hitta gemensamma lösningar med omgivande kommuner.

Det finns även andra orsaker till att arkivverksamheten kan vara eftersatt. Bristande intresse hos ledningen eller förståelse för det offentliga arkivväsendets uppdrag inverkar i flera kommuner på arkivverksamheten:

”*Kommun X* har en rik historia men det finns inget intresse hos ledningen heller för inrättande av lokalhistoriskt arkiv eller för att bevara kulturarvet.”

”Forskningsaspekten är inte alls självklar för en kommun (det är ju Riksarkivet som driver den!) och vår ”uppdragsgivare” prioriterar alls inte denna: i vårt uppdrag betonas istället att vara ett serviceorgan gentemot de kommunala förvaltningarna.”

En respondent påpekar att det inte ”kan talas om ’tillgänglighet och offentliggörande’” förrän man hittar lösningar på problematiken med långsiktigt bevarande.

Diskussion och analys av resultat

Det här kapitlet är indelat i två delar, vilka reflekterar de frågeställningar som har varit utgångspunkten i vår undersökning. I det första stycket tar vi upp vår första övergripande fråga om vilka skäl som ligger bakom digitaliseringsbeslut. Vi har intresserat oss för hur kommunarkiv motiverar digitaliseringsinitiativ och vilka som är de primära orsakerna till att digitalisera eller att inte göra det. Vår utgångspunkt har varit att tillgängliggörande är en huvudanledning, men vi har också velat identifiera andra faktorer. I analysen kommer vi reflektera över vad det har för betydelse vad eller vem som ligger bakom digitaliseringsbesluten. Gör det någon skillnad om det är kommunarkiv självt som vill digitalisera eller om det är en överordnad som anser att det bör göras? Har det någon betydelse om det är allmänhetens intresse eller kulturpolitiken som motiverar digitaliseringsinitiativen? Vi tar oss an de här frågorna utifrån Bohmans teori om maktcentra och tolkningsföreträde.

Vår andra övergripande frågeställning behandlar de urval av handlingar som görs inför digitalisering. Då vi har utgått ifrån antagandet att det arkivmaterial som digitaliseras från kommunarkiv skapar ett digitalt kulturarv, har vi sett stor anledning till att undersöka dels vilka handlingar som blir del av det, dels vad som påverkar urvalet. Vår frågeställning tar även upp om det finns policydokument eller liknande i kommunerna som styr eller vägleder digitaliseringsarbetet. I samband med frågeställningen kommer vi att diskutera vem som har makt över vad som digitaliseras (arkivarien, allmänheten, kommunförvaltning, forskare) och hur det påverkar vilka perspektiv som blir närvarande i det digitala kulturarvet? Vi utvecklar även resonemang kring arkivhandlingens föränderliga värde och den rekontextualisering som digitaliseringen innebär.

Vi kommer i kapitlet att tolka vårt empiriska material utifrån vårt teoretiska ramverk om urval, makt och kulturarvsskapande. Bohmans teorier om kulturarvsskapande är, på samma sätt som de arkivvetenskapliga teorierna om hur arkiven uppstår genom aktiva handlingar och urval, viktiga för att förstå hur institutionerna genom sina urvalshandlingar är utövare av makt. Kortfattat visar de att det som betraktas som kulturarv inte är objektivt, utan skapas genom aktiva handlingar. De urval som görs i arkiven, på samma sätt som till exempel gallringsbeslut eller upprättande av arkivbeskrivningar, utgår från de normer och värderingar som är rådande i samhället idag, och dessa aktiveringar av handlingarna kan följaktligen inte anses vara neutrala.

I analysen kommer vi reflektera kring arkivariens roll på en teoretisk nivå. Detta är till viss del problematiskt i koppling till vår undersökning av kommunarkiv, där arkivarier i många fall saknas. I det avseendet kan våra resonemang på sina ställen upplevas landa lite långt ifrån den faktiska verksamheten, men vi har ansett att det har varit nödvändigt att gripa oss an frågorna på det sättet för att lyfta diskussionen.

Däremot diskuterar vi även de faktiska förhållandena och vilken inverkan dessa har på digitaliseringen och urvalsprocessen.

Under arbetet med uppsatsen har vårt fokus delvis förändrats därför att vi har behövt avgränsa vårt ämne ytterligare. Detta innebär att några av de frågor vi ställde i enkäten inte längre har någon relevans för vår undersökning, mer specifikt kommer vi inte att ta upp resultaten från de frågor som rör metadata och proveniens i analysen.

Vad påverkar digitaliseringsbeslut?

Konstruerandet av kulturarvet är föremål för flera olika intressenters viljor. Den maktkamp som utspelar sig identifieras inte helt lätt, men det är tydligt att det förekommer en konflikt i vem som ska inneha tolkningsföreträde. Vår teori bygger bland annat på Bohmans fem maktcentra, en modell som grundar sig på hur olika intressenter arbetar för att vara de som innehar mest tolkningsföreträde och makt när det gäller att definiera kulturarv. Vem kan då sägas inneha makt över digitaliseringsbeslut och skapandet av digitalt kulturarv? Genom vår analys har några grupper framträtt som har mer eller mindre påverkan på kommunarkivs digitaliseringsverksamhet – vi ser arkivarien, allmänheten, kommunförvaltningen och kulturpolitiken som potentiella maktfaktorer.

Arkivarien, som professionell kulturarvsförvaltare, kan tyckas inneha en ansenlig makt och som visats i vårt teoretiska ramverk så är arkivarien en aktiv del i konstruerandet av arkivet. Men den makt som arkivarier teoretiskt sett har förutsätter naturligtvis att det i praktiken finns verksamma arkivarier som arbetar med handlingarna. Hos kommunarkiven har dock, i ljuset av vår undersökning, en annan bild framträtt. Losman (1998) beskrev redan för femton år sedan hur kommunarkiven tenderade fungera som en stödfunktion för förvaltningarna eller som en plats för slutförvaring av de kommunala handlingarna, en syn som i mångt och mycket fortfarande verkar råda. Arkivvården är ofta eftersatt, arkivariers kompetens tas inte tillvara på och i många fall har den arkivansvarige andra uppgifter utöver arkivet (vi vill klargöra att detta inte är fallet i alla kommuner, det finns även exempel där arkivvården prioriteras). Det faktum att en stor del av landets kommuner inte har utbildade arkivarier reflekterar att en insyn i det offentliga arkivväsendets uppdrag saknas. Att arkivariers yrkeskompetens inte nyttjas innebär naturligtvis att deras maktposition försvagas.

I vår undersökning har vi kunnat urskilja tre huvudsakliga faktorer som påverkar kommunarkivs beslut att digitalisera. Den första faktorn är arkivariernas egna initiativ. Att de har så pass stor inverkan på beslut om att digitalisera kan tydas på flera sätt. Det kan ses som att de ändå har en ansenlig makt att påverka vad som sker i arkivet. Det skulle dock även kunna tydas som att de, på grund av dålig förståelse för arkivets uppdrag, själva måste slåss för förändring eller nya initiativ. Detta innebär att hur verksamheten ser ut är avhängigt den som arbetar med verksamheten, hur engagerad personen är samt hur stor möjlighet att påverka det finns. Den andra faktorn är kommunförvaltningens behov. Att det har stor inverkan på digitaliseringsbesluten kan kopplas till det faktum att man vill effektivisera arbetet i arkivet. Om handlingar med stor efterfrågan görs tillgängliga ger detta naturligtvis följden att trycket minskar på arkivarien, vilket är positivt, men det reflekterar även

bilden av kommunarkiv som stödfunktion. Att kommunarkiv ses som en stödfunktion till de andra förvaltningarna är inte nödvändigtvis negativt, men det bör inte vara deras *enda* funktion. Att enbart vara ett stöd nedvärderar arkivens övriga uppgifter, och det nedvärderar i sin tur arkivarien som en professionell kulturarvsförvaltare. Den tredje faktorn vi har identifierat är allmänhetens intresse. Det menar vi tyder på att det finns en förståelse för arkivets bredare uppdrag. Vi anser att det även visar på en pågående maktförskjutning, genom vilken allmänheten håller på att få ett större inflytande. Förskjutningen kan sägas drivas från två håll – först och främst utifrån det folkliga intresse för kulturarv som har kunnat växa fram genom exempelvis hembygdsrörelser och släktforskare (Bohman 2005, s. 201), men även från arkivinstitutionernas håll. Vi har under vår utbildnings gång fått förståelsen att det finns ett ökat intresse hos arkiven av att bli bättre på att möta allmänheten och bli mer tillgängliga och det ligger naturligtvis inte heller i en offentlig verksamhets intresse att ignorera allmänheten. Att vara mer öppna för var allmänhetens intresse ligger, innebär visserligen att arkivarierna får släppa lite på sin egen makt, men skapar också bättre förutsättningar för ett öppet digitalt kulturarv.

Trots denna utveckling utgör allmänheten inte en dominerande faktor vid digitaliseringsbeslut. De ligger fortfarande i underläge gentemot professionella kulturarvsförvaltare, då det är arkivarien som tar besluten. Dessutom kan vi identifiera en tydlig konflikt i våra resultat mellan allmänhetens intresse och kommunförvaltningens behov – den senare menar vi hör till den grupp som Bohman definierar som den politiska och officiella makten. En konkurrens kan uppstå dem emellan då det vanligtvis inte är möjligt att digitalisera allt som efterfrågas. Resultaten visar att kommunförvaltningens behov tenderar att ha större inverkan på digitaliseringsbeslut än allmänhetens intresse. Att allmänhetens önskemål bortprioriteras till förmån för ett internt behov är inte helt förvånande eftersom kommunarkivs främsta syfte ofta är att stödja den interna verksamheten.

En av de frågeställningar som uppsatsen bygger på rör i vilken utsträckning kulturpolitiken har inflytande över kommunarkivs digitaliseringsbeslut. Liksom kommunförvaltningen ingår kulturpolitiken i den politiska och officiella makten. Något som vi menar talar för kulturpolitiken som en maktfaktor är dess makt att officiellt inkludera kommunarkiv i kulturarvet. De kulturpolitiska målsättningarna är, som vi nämnt tidigare, inte tvingande för kommunerna, men ska förhoppningsvis fungera som inspiration och vägledning för det lokalpolitiska arbetet. Det betyder att dess makt borde vara starkare bland statliga myndigheter än hos kommunerna. Vår undersökning bekräftar att kulturpolitiska direktiv spelar en mindre roll i beslut angående digitalisering. En anledning till kulturpolitikens begränsade effekt på verksamheten kan vara att arkivet inte ses som en del av kommunens kulturverksamhet. Därmed lyfts inte kulturpolitiska mål och visioner fram som vägledande. Vi säger detta med förbehållet att det i vår undersökning inte framgår i hur stor utsträckning kulturpolitiska riktlinjer påverkar övrig verksamhet inom arkiven, utöver digitalisering.

Vi vill även påtala att tillgänglighet av de digitaliserade handlingarna är en viktig del i digitaliseringsprocessen – processen kan egentligen inte anses avslutad om den tilltänkta målgruppen inte kan nå de digitala handlingarna. Att underlätta tillgänglighet är även en av de viktigaste orsakerna för kommunarkiv när urval görs.

Vårt resultat visar dock på att det är väldigt lite av det som har digitaliserats som har gjorts tillgängligt, det sker i något större grad för den interna verksamheten än för allmänheten. Vi ser det som en stor brist i digitaliseringsarbetet att så lite har blivit tillgängliggjort, då arbetet inte kan ses som helt fullbordat, vilket väcker frågor om värdet i att digitalisera. Vi upplever trots allt att det finns en önskan hos kommunarkiv att förbättra situationen. Riksantikvarieämbetet (2010, ss. 6-9) påpekar att om digitalisering utförs med hjälp av offentliga medel bör de digitala kopiorna finnas tillgängliga för allmänheten, vilket vi i princip håller med om. Däremot menar vi att tillgängliggörande för allmänheten inte behöver ha högsta prioritet i de fall där den kommunala verksamheten är målgruppen för digitaliseringsinitiativ. Det finns även försvårande omständigheter som gör att det inte alltid är så lätt att skapa den tillgänglighet som skulle vara önskvärd. PuL (1998:204) och upphovsrättsliga frågor hör till några av de anledningar som våra respondenter har angett, men de största hindren är utan tvekan tids- och personalbrist, följt av ekonomiska faktorer. Dessa är även avgörande anledningar till att en stor del av kommunarkiv inte digitaliserar.

Hur och av vem skapas det digitala kulturarvet?

En av de huvudsakliga slutsatser vi dragit utifrån vår undersökning är att ett kritiskt urvalsförfarande har en avgörande betydelse. Vi menar att det är oerhört viktigt att reflektera över vilka perspektiv de utvalda handlingarna representerar, då detta i förlängningen styr vilka perspektiv som blir närvarande i det digitala kulturarvet. Det som digitaliseras blir en representation av dagens samhälle och det bästa är naturligtvis om arkiven representerar en bred och mångsidig bild av historien och samtiden. Uppsatsen har redan gett exempel på klass- och genusskillnader som tar sig uttryck i arkivens bestånd, men i och med urval inför digitalisering finns chansen att väga in nya perspektiv. Det digitala arkivet förändrar visserligen inte den ojämna representation som finns i arkivbestånden, men genom att välja ut vissa handlingar förändras värdebalansen dokumenten emellan.

Vår empiriska undersökning bekräftar att allmänhetens intresse är en viktig faktor i urvalsprocessen hos kommunarkiv; det tillsammans med att underlätta tillgänglighet till handlingarna har visat sig vara huvudsakliga urvalskriterier. Tätt därpå följer faktorer som effektivisering av arbetet i arkivet, samt att göra urval i kommunförvaltningens och forskningens intresse. Sammantagna anser vi att alla dessa faktorer speglar en tendens att digitalisera handlingar med stor efterfrågan på. Resultaten tyder även på att det finns stora möjligheter för allmänheten, forskare eller andra grupper att påverka vad det digitala kulturarvet ska konstrueras av, vilket resulterar i att urvalet kommer att reflektera de sociala värden som intressentgrupperna representerar. Överlag anser vi att detta är positivt. Vi menar att om urvalet influeras av utomstående faktorer – att det som sker i arkivet inte endast ses som arkivets enskilda angelägenhet – så kommer det leda till att det digitala kulturarvet är relevant och angeläget för samhället, vilket borde vara en förutsättning för digitalisering i första hand. Däremot måste det, i och med ett yttre maktinflytande, bli än mer betydelsefullt att ha ett kritiskt förhållningssätt till urvalsprocessen och att reflektera över vilka intressenterna är – vilka är allmänheten till exempel? Vilka är de som uttrycker sitt intresse för arkivhandlingar och hur spridda perspektiv representerar de? Det är inte en särskilt stor andel av kommunarkiven som tar *nya* målgrupper i övervägande då de väljer ut vad som ska digitaliseras. Det tyder på att

allmänhetens intresse egentligen betyder redan existerande brukargrupper. Om det främst är släktforskare och lokalhistoriker som söker sig till kommunarkiv visar de troligtvis intresse för en viss typ av handlingar. Därför är det värt att ställa frågan hur representativt urvalet blir om det huvudsakligen grundar sig på en ensidig intressentgrupps vilja eller intresse.

En liknande diskussion kan föras kring urval som baseras på en vilja att effektivisera det egna arbetet. Även i detta avseende finns det en risk att det kritiska tänkandet kring urval uteblir. Om viljan att bli av med en tidskrävande uppgift styr urvalet, är det tveksamt hur kritiskt det reflekteras över den värdering som handlingarna genomgår och konsekvenserna av urvalet. Vi menar inte att det är fel att arbeta för effektivisering av arbetet med arkivet, tvärtom. I synnerhet då de flesta kommunarkiv visar tendenser på eftersatthet, till exempel som en följd av personalbrist eller dålig förståelse för arkivets uppdrag ifrån den övriga kommunorganisationen, och det finns många uppgifter som behöver arbetas med. Om digitalisering kan leda till att kommunens arkivvård förbättras är detta naturligtvis en mycket positiv effekt. Men vad vi vill åstadkomma med den här diskussionen är att lyfta medvetenheten om hur kulturarvet aktivt skapas genom de beslut som tas.

Vi upplever att digitalisering och urval främst sker utifrån en funktionell utgångspunkt, vilket även reflekteras i de typer av handlingar som dominerar urvalet. Även om våra resultat inte har gett en djupare insikt i innehållet av de handlingar som kommunarkiv digitaliserar – vilka perspektiv de representerar eller annan specifik information gällande deras uppkomst – så har vi ändå kunnat uttyda tydliga tendenser i vilka typer av handlingar som är mest frekvent förekommande. Undersökningen visar att de handlingar som kommunarkiv främst digitaliserar sorterar under kategorierna *styrelse och administration* samt *byggnad och stadsplanering*. Även de kommunarkiv som inte arbetar med digitalisering menar att de handlingar som skulle prioriteras vid eventuella digitaliseringsinitiativ främst är handlingar som faller under samma kategorier.

Vi menar att det egentligen inte finns någon anledning till att det digitala arkivet ska spegla de analoga bestånden. Varför inte använda digitaliseringen till att lyfta fram de perspektiv som är dåligt närvarande sedan innan? Genom att återigen välja ut samma typer av handlingar befästs deras värde, medan de andra ytterligare osynliggörs. Vi har tidigare introducerat Brothmans (1991) argument att arkivarier ger upphov till värde genom att skapa plats för handlingar, något som även sker i den digitala sfären. Också med hjälp av Ketelaars (2001) resonemang kan vi konstatera att handlingarna får en ny betydelse genom den rekontextualisering som digitaliseringen innebär. En av de kategorier som inte digitaliseras mycket är exempelvis handlingar av konstnärlig art. Detta kan säkerligen delvis förklaras av det faktum att kommunarkiv inte har ett överflöd av den typen av handlingar, men även att de inte efterfrågas lika frekvent som till exempel diarieförda handlingar eller bygglovshandlingar. De prioriteras inte då de inte har samma uppenbara funktionella värde som handlingar av mer administrativ art. Vi menar dock att i konstruerandet av en digital dimension av arkivet finns all möjlighet att omforma vilka perspektiv som synliggörs.

I uppsatsen har vi genomgående utgått ifrån att arkivarier är aktiva medskapare av arkiv och, i och med digitalisering av arkivhandlingar, även av det digitala

kulturarvet. De urval som ligger till grund för vad som digitaliseras bygger på maktutövning; makt som innebär tolkningsföreträde för vad som anses viktigt, intressant eller värdefullt. Vi anser, liksom Cook och Schwartz (2002), att det är viktigt att arkivarier inser det ansvar de har som kulturarvsförvaltare och hur deras egna förutsättningar påverkar de val de gör och vilka effekter det har. De befinner sig i en maktposition och urvalsförfarandet är en makthandling. Det är viktigt för arkivarier att ha en förståelse för att genom urval – genom att aktivera handlingen – ger de den nytt värde. Att mycket av det som digitaliseras görs utifrån förfrågningar och intresse från allmänheten visar på att det finns en öppenhet mot att låta människor ta del i vad som anses värdefullt att digitalisera och eventuellt tillgängliggöra. Detta ligger även i arkivariernas intresse, då det kan underlätta deras arbete och skapa en effektivisering av tillgång. Urvalen kan däremot inte komma att göras enbart på grund av yttre faktorer; arkivariens kritiska värdering är mycket viktig. Hos kommunarkiv problematiseras denna aspekt genom det faktum att utbildade arkivarier i stor omfattning saknas. Vi vet inte vem som tar urvalsbeslut – utöver frågan om vem arkivpersonalen är så sker digitalisering i olika typer av arbetsformer. Vissa kommuner arbetar i projekt med andra arkivinstitutioner eller genom ABM-samarbete, på andra håll sker digitalisering genom arbetsmarknadsåtgärder och vem som faktiskt står för urvalen är otydligt.

I undersökningen har det framkommit att de flesta respondenterna vet varför, för vem eller av vilka anledningar digitalisering har skett eller inte har skett i kommunerna. Trots det har vi inte kunnat få belägg för att kommunerna faktiskt har dokumenterade strategier eller riktlinjer för digitalisering av arkivmaterialet. Att de saknas menar vi måste ses som en allvarlig brist. Innebär detta även att strategier för bevarande saknas? Som vi tydliggjort bör ett första steg i en digitaliseringsprocess vara att sätta upp målsättningar och visioner för arbetet. Man måste fråga sig varför man digitaliserar; är det för att ett behov uttryckligen finns – i den egna organisationen, hos andra målgrupper eller hos materialet självt? Att arkivet självt har en god bild av varför de utför digitaliseringen är naturligtvis viktigt för att kunna leda till goda resultat. Handlar det om att effektivisera sitt arbete, att synliggöra arkivet, att nå fler målgrupper eller vill man förbättra redan existerande relationer med brukare? Att identifiera vilka ens målgrupper är bör även det vara en angelägen uppgift, på samma sätt som det även bör finnas en motivering till varför man väljer ett visst arkivbestånd. Väljer man fotosamlingen för att bilder är lättillgängliga och allmänheten kommer uppskatta dem? Eller väljer man äldre protokollshandlingar som hembygds- eller släktforskare efterfrågar?

Dokument som *Digit@lt kulturarv* (Kulturdepartementet 2011), med syftet att statliga kulturarvsmyndigheter ska skapa riktlinjer för sina verksamheter, pekar på relevansen av att formalisera mål och visioner i dokument. Vi menar inte att digitalisering som sker inom kommunarkiv, antagligen med en betydligt mer begränsad budget, kan ske på samma premisser som inom en stor organisation eller myndighet. Däremot anser vi att formalisering och genomarbetade rutiner av verksamheten är fördelaktigt för vilken typ av organisation det än handlar om. Genom att skapa riktlinjer ökar möjligheten till en god dokumentation av de val som görs samt berättigande av verksamheten, både för arkivet självt och överordnade. Liksom UNESCO (2002) visar, preciserar även Hughes (2004) att en urvalspolicy bör vara central i digitaliseringsriktlinjerna. Att identifiera urvalskriterier och en arbetsgång som kan

återanvändas vid varje digitaliseringstillfälle skapar en enhetlighet som utöver effektivisering av verksamheten även kan innebära kostnadsreducering.

Med riktlinjer och urvalsprinciper utformade, vilket får följden att besluten tas enligt någon typ av standard, så underlättas arbetet att svara på frågor om vilka urvalsöverväganden som gjorts och på vilka grunder urval görs – vem är det som tar besluten om vad som ska utgöra vårt digitala kulturarv? Genom policydokument som godkänns av överordnad läggs besluten på institutionsnivå, vilket minskar pressen på den enskilda individen. Stening Soppelas (2008) masteruppsats visade att personalen vid Kungliga Bibliotekets affischavdelning såg det som ett stort ansvar att göra urval för digitalisering. Det antyder att de har en förståelse för urvalets följder och sitt ansvar som kulturarvsförvaltare. Förhoppningsvis finns samma medvetenhet hos de som arbetar i kommunarkiv, även om de inte nödvändigtvis ses som kulturarvsinstitutioner i första hand. Vi vill dock vara tydliga med att det stora ansvaret inte ska ses som ett ok. Liksom Cook (2001, s. 4) har uttryckt det, bör arkivarier hylla den roll de har i skapandet av vårt kulturarv. Det är visserligen ett stort ansvar, men det är viktigt att deras makt synliggörs och inte minst erkänns av arkivarierna själva. Först då kan makten legitimeras genom att ifrågasättas.

Avslutning

Vår främsta avsikt med vårt arbete har varit att lyfta problematiken kring beslut om digitalisering samt de urval som görs, då vi menar att de allmänna handlingar som digitaliseras vid kommunarkiv är med och konstruerar vårt digitala kulturarv. Genom den diskussionen har vi vidare velat belysa den maktposition som digitaliserande kulturarvsinstitutioner befinner sig i.

Vår avsikt har inte varit att uppmana till digitalisering av arkivmaterial eller att säga att det är en direkt lösning på de svårigheter som kan finnas inom organisationen. Det har i uppsatsarbetet blivit tydligt att det inom kommunarkivsektorn finns många problem som kan anses vara mer angelägna än att digitalisera – att arkivvården lever upp till de lagreglerade kraven och att det finns utbildade arkivarier inom organisationen för att nämna ett par. Ett av de argument vi har tagit upp i analysen är dock att digitalisering långsiktigt kan leda till effektivisering av arbetet och på så sätt ge mer resurser till andra betydelsefulla uppgifter.

Att vi valde att se på just kommunarkiv berodde till stor del på den undanskymda ställning de befinner sig i. Genom vår undersökning har en bild trätt fram som visar att arkivvården i många kommuner är eftersatt och att arkivariers kompetens inte tas tillvara på. Vår förhoppning är att genom vår uppsats lyfta fram kommunarkiv som kulturarvsinstitutioner och även belysa arkivariers betydelse. De är en intressant grupp att undersöka bland annat därför att de har väldigt skilda förutsättningar beroende på vilken kommun de finns i och det har blivit tydligt att hur man ser på digitalisering är väldigt olika från kommun till kommun. Många kommuner ser det som att innan digitalisering kommer på agendan finns det betydligt viktigare uppgifter att ta tag i – vare sig det rör sig om arkivvården i övrigt eller att man först vill ha en lösning på problem om långtidslagring och e-arkiv. Samtidigt finns det bevisligen även ett stort antal kommuner som ser fördelarna med digitalisering och som trots problematiken kring frågan väljer att satsa på det.

I vårt arbete har vi varit tvungna att avgränsa oss och har fått lämna flera intressanta frågeställningar som vi har stött på under arbetets gång åt sidan. Vi vill kortfattat introducera några av de frågor som med fördel kan undersökas närmre. En fråga som har dykt upp under arbetets gång rör hur arkivarier identifierar sig själva, i vårt fall specifikt kommunarkivarier men frågan kan lika väl ställas inom andra sektorer. Är de medvetna om den vikt deras arbete har för skapandet av kulturarv? Ser de sig främst som förmedlare av kulturarv eller snarare som en stödfunktion inom kommunen? I vår enkätundersökning berörde vi ämnet arkivhandlingars proveniens i samband med att digitala arkiv skapas. Att vi valde att utelämna frågan ur vår analys berodde på att vi tyckte den förtjänade mer utrymme än vad vi hade möjlighet att ge den. Möjliga frågeställningar kan vara: vad innebär det för samlingar om enbart

utvalda delar av dem digitaliseras? Vad betyder det för de digitala samlingarna om de inte reflekterar ett helt arkivbestånd, utan endast utvalda delar? I vår analys har vi även kommenterat att vi inte har fått någon djupare insikt i de digitala handlingarnas art eller innehåll, vilket har gjort det svårt för oss att diskutera vilka perspektiv som faktiskt konstruerar det digitala kulturarvet idag. Också detta är en frågeställning som skulle vara intressant att utveckla.

En vers ur ett minnesalbum från första världskriget fick inleda vår uppsats och får även avsluta den. Följande rader påminde oss om alla världsliga sakers förgänglighet och att allt det som skrivs kommer att blekna för att slutligen försvinna helt: *”soon each name will fade away, for all monuments must crumble, and all creatures must decay”*. Trots dagens tekniska framsteg och de möjligheter som digitaliseringen för med sig så kan dokument och andra fysiska artefakters beständighet ännu inte försäkras – det saknas fortfarande hållbara lösningar för digital långtidslagring. Som uppsatsen har visat handlar dock digitalisering av kulturarvsdokument om så mycket mer än bevarande.

Avslutningsvis vill vi tacka alla de som möjliggjort vår undersökning genom att besvara vår enkät. Er medverkan har varit en förutsättning för genomförandet av vårt arbete!

Litteraturförteckning

Anshelm, Jonas (1993). Inledning. I Anshelm, Jonas (red). *Modernisering och kulturarv: essäer och uppsatser*. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion, ss. 9-22.

Arcadius, Kerstin (1997). *Museum på svenska: läns museerna och kulturhistorien*. Diss. Lund: Univ.

Beckman, Svante (1993). Om kulturarvets väsen och värde. I Anshelm, Jonas (red). *Modernisering och kulturarv: essäer och uppsatser*. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion, ss. 61-124.

Beckman, Svante (1998). Vad vill staten med kulturarvet? I Alzén Annika & Hedrén Johan (red). *Kulturarvets natur*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion, ss. 13-49.

Björkholm, Johanna (2011). *Immateriellt kulturarv som begrepp och process: folkloristiska perspektiv på kulturarv i Finlands svenskbygder med folkmusik som exempel. [Elektronisk resurs]* Diss.

Bohman, Stefan (2005). Den minsta, gemensamma nämnaren. Eller – hur ser vårt kunskapsfält ut? I Aronsson, Peter & Hillström, Magdalena (red.). *Kulturarvens dynamik: det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. [Elektronisk resurs] Norrköping: Tema Kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet, ss. 199-205. Tillgänglig på internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-41264>

Bohman, Stefan (1997a). *Historia, kulturarv och nationalism*. Stockholm: Carlsson.

Bohman, Stefan (1997b). Kulturarv i teori och praktik. I *Forskningens roll i offensiv kulturarvsvård: rapport från ett seminarium 14 november 1996*. (1997). Stockholm: Riksbankens jubileumsfond, ss. 19-33.

Bohman, Stefan & Lindvall, Karin (1998). Museerna i samhället och samhället i museerna. I Rentzhog, Sten (red.). *Museerna inför 2000-talet: rapport från seminarium arrangerat med anledning av Sten Rentzhogs 60-års dag den 10 april 1997*. Stockholm: Nordiska museet, ss. 67-76.

Brothman, Brien (1991). Orders of Value: Probing the Theoretical Terms of Archival Practice. *Archivaria*, vol. 32, ss 78-100. Tillgänglig på internet: <http://journals.sfu.ca/archivar/index.php/archivaria/article/view/11761/12711>

Cameron, Fiona (2008). The politics of heritage authorship: The case of digital heritage collections. I Kalay, Yehuda E., Kvan, Thomas & Affleck, Janice (red.). *New heritage: new media and cultural heritage*. London: Routledge, ss. 170-184.

Cameron, Fiona. & Kenderdine, Sarah. (red.) (2007). *Theorizing digital cultural heritage: a critical discourse*. [Elektronisk resurs] Cambridge, Mass.: MIT Press.

Cook, Terry (2001). Archival science and postmodernism: new formulations for old Concepts. *Archival Science*, vol. 1, ss. 3-24.

Cook, Terry (2004). Macro-appraisal and functional analysis: documenting governance rather than government. *Journal of the Society of Archivists*, vol. 25, nr. 1, ss 5-18.

Cook, Terry (2005). Macroappraisal in Theory and Practice: Origins, Characteristics, and Implementation in Canada, 1950–2000. *Archival Science*, vol. 5, ss. 101-161.

Cook, Terry (2009). *Foreword*. I Ridener, John (2009). *From Polders to postmodernism: a concise history of archival theory*. Duluth, Minn.: Litwin Books. ss. xi –xix.

Cook, Terry (2011). We Are What We Keep; We Keep What We Are: Archival Appraisal Past, Present and Future. *Journal of the Society of Archivists*, vol. 32, nr. 2, ss. 173-189.

Cook, Terry & Schwartz, Joan M. (2002). Archives, records, and power: From (postmodern) theory to (archival) performance. *Archival Science*, vol. 2, nr. 3, ss.171-185.

Dahlgren, Anna (2009). Tankar om tillgänglighet och fotografering i arkiv. I Dahlgren, Anna & Snickars, Pelle (red). *I bildarkivet: om fotografi och digitaliseringens effekter*. Stockholm: Kungl. Biblioteket, ss. 59-89. Tillgänglig på internet: http://pellesnickars.se/index.php?s=file_download&id=44

Dahlgren, Anna & Snickars, Pelle (red) (2009). *I bildarkivet: om fotografi och digitaliseringens effekter*. Stockholm: Kungl. Biblioteket. Tillgänglig på internet: http://pellesnickars.se/index.php?s=file_download&id=44

Davidsson, Therése (2008). Tillgängliggörande av arkivmaterial på internet: en fallstudie av Länsstyrelsen Östergötland. *Arkiv, samhälle och forskning, vol.1*, ss. 41-58.

Duff, Wendy M. & Harris, Verne (2002). Stories and Names: Archival Description as Narrating Records and Constructing Meanings. *Archival Science*, vol. 2, ss. 263-285.

Eastwood, Terry & MacNeil, Heather (red.) (2010). *Currents of archival thinking*. Santa Barbara, Calif.: Libraries Unlimited.

Eggeby, Eva & Söderberg, Johan (1999). *Kvantitativa metoder: för samhällsvetare och humanister*. Lund: Studentlitteratur.

Ejlertsson, Göran (2005). *Enkäten i praktiken: en handbok i enkätmetodik*. 2. [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Eliasson, Annika (2006). *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur.

Fredriksson, Berndt, (2003a). Postmodernistic Archival Science: Rethinking the Methodology of a Science. *Archival Science*, vol. 3, nr. 2, ss. 177-197.

Fredriksson, Berndt (2003b). Vad skall vi bevara? Arkivgallringens teori, metod och empiri. *Arkiv, samhälle och forskning*, vol 2, ss. 21-58.

Gausdal, Ranveig (red.) (2006). Norsk digitalt bibliotek. Arbetsgrupp for digitalisering. *Kulturarven til alle:[digitalisering i abm-sektoren]: om digitalisering, digital bevaring og digital formidling i abm-sektoren: rapport*. [Elektronisk resurs] Oslo: ABM-utvikling. Tillgänglig på internet: <http://www.abm-utvikling.no/publisert/abm-skrift/abm-skrift-32/>

Gidlöf, Leif (2005). Informationsfrihet eller historiedidaktik. Arkivens kulturbevarande roll i egna och andras ögon. I Aronsson, Peter & Hillström, Magdalena (red.). *Kulturarvens dynamik: det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. [Elektronisk resurs] Norrköping: Tema Kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet, ss. 218-229. Tillgänglig på internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-41264>

Gram, Magdalena (red.) (2002). *ABM: samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer: en lägesrapport på uppdrag av regeringen från Kungl. biblioteket, Riksarkivet, Statens kulturråd och Riksantikvarieämbetet*. [Elektronisk resurs] Stockholm: Kungl. biblioteket] Tillgänglig på internet: http://www.kb.se/Dokument/Om/yttranden/ABM_samverkan.pdf

Harris, Verne (2002). The Archival Sliver: Power, Memory, and Archives in South Africa. *Archival Science*, vol 2, ss. 63-86.

Hazan, Susan 2007. A Crisis of Authority: New Lamps for Old. I Cameron, Fiona. & Kenderdine, Sarah. (red.) (2007). *Theorizing digital cultural heritage: a critical discourse*. [Elektronisk resurs] Cambridge, Mass.: MIT Press, ss. 133-147.

Holmberg, Annika (2001). *Vilse i arkivet?: handbok i kommunal dokumenthantering*. [Ny utg.] Stockholm: Kommentus.

Hughes, Lorna M. (2004). *Digitizing collections: strategic issues for the information manager*. London: Facet.

Isacson, Maths (2005). Att bevara, dokumentera, arkivera – en kommentar. I Aronsson, Peter & Hillström, Magdalena (red.). *Kulturarvens dynamik: det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. [Elektronisk resurs] Norrköping: Tema

Kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet, ss. 259-266.
Tillgänglig på internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-41264>

Japac, Lilli (red.) (1997). *Minska bortfallet*. [Elektronisk resurs] Stockholm: Statistiska centralbyrån (SCB) Tillgänglig på internet: http://www.scb.se/statistik/_publikationer/OV9999_2000I02_BR_X97ÖP9701.pdf

Jimerson, Randall C. (2003). *Archives and memory*. OCLC Systems & Services, vol. 19, nr. 3, ss. 89-95.

Kalay, Yehuda A (2008). Introduction: Preserving Cultural Heritage Through Digital Media. I Kalay, Yehuda E., Kvan, Thomas & Affleck, Janice (red.) *New Heritage: New Media and Cultural Heritage*. London: Routledge, ss. 1-9.

Ketelaar, Eric (2001). Tacit Narratives: The Meanings of Archives. *Archival Science*, vol 1, ss. 131-141.

Ketelaar, Eric (2005). Recordkeeping and Societal Power. I McKemmish, Sue (red.) *Archives: Recordkeeping in Society*. Wagga Wagga, N.S.W.: Centre for Information Studies, Charles Sturt University, ss. 277-297.

Klein, Barbro (1997). Tillhörighet och utanförskap: om kulturarvspolitik och folklivsforskning i en multietnisk värld. *Rig*, vol. 1, nr. 2, ss. 15-32.

Kulturdepartementet (2011). *Digi@lt kulturarv*. Stockholm: Kulturdepartementet. Tillgänglig på internet: www.regeringen.se/content/1/c6/18/31/72/13885b0f.pdf

Lindelöw Sjöo, Eva & Gustafsson, Ulrika (2011). *Bevara eller gallra: gallringsråd för kommuners, landstings och regioners utbildningsväsende*. 4., rev. uppl. Stockholm: SKL Kommentus Media.

Losman, Beata (1998). *Steg mot öppna kommunarkiv*. Göteborg: Göteborgs stadsarkiv.

Martinsson, Tyrone (2009). Med digitala verktyg i analoga arkiv. I Dahlgren, Anna & Snickars, Pelle (red). *I bildarkivet: om fotografi och digitaliseringens effekter*. Stockholm: Kungl. Biblioteket, ss. 121-147. Tillgänglig på internet: http://pellesnickars.se/index.php?s=file_download&id=44

Nationellt uppdrag inom arkivpedagogik: 2006-2008 : slutrapport (2009). Lund: Skånes arkivförbund.

Nesmith, Tom (2002). Seeing Archives: Postmodernism and the Changing Intellectual Place of Archives. *The American Archivist*.

Norman, Nils (1991). *Förord. I Om gallring: från utredning till beslut*. 1. uppl. Stockholm: Riksarkivet. Tillgänglig på internet: http://www.statensarkiv.se/Sve/Publikationer/Filer/gallring_webb.pdf

Rapport om digitaliseringen i de fem nordiska arkivverken Lybeck, Jari (red.). [Elektronisk resurs] Arkivverket 2009. Tillgänglig på internet: <http://www.arkisto.fi/uploads/Palvelut/Julkaisut/digiraport%5B1%5D.pdf>

Ridener, John (2009). *From Polders to postmodernism: a concise history of archival theory*. Duluth, Minn.: Litwin Books.

Riksantikvarieämbetet (2010). *Bidrag till en nationell strategi för digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande, samt förslag avseende framtiden för K-samsök: redovisning av regeringsuppdrag: rapport från Riksantikvarieämbetet*. [Elektronisk resurs] Stockholm: Riksantikvarieämbetet. Tillgänglig på internet: http://www.raa.se/publicerat/rapp2010_9.pdf

Schwartz, Joan M. och Cook, Terry (2002). Archives, records, and power: The making of modern memory. *Archival Science*, vol 2, nr. 1, ss. 1-19.

Smedberg, Staffan (2002). Arkivfrågor utredda. *Arkiv, samhälle och forskning*, vol. 2, ss. 65-71.

Stening Soppela, Ingrid (2008). *Urval vid digitalisering av affischer på Kungl. Biblioteket*. Högskolan i Borås/Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap. Tillgänglig på internet: <http://hdl.handle.net/2320/4146>

Timothy, Dallen J. & Boyd, Stephen W. (2003). *Heritage tourism*. New York: Pearson Education.

Trace, Ciaran B. (2010). On or Off the Record? Notions of Value in the Archive. I Eastwood, Terry & MacNeil, Heather (red.). *Currents of archival thinking*. Santa Barbara, Calif.: Libraries Unlimited, ss 47-68.

Trost, Jan (2001). *Enkätboken. 2.*, [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

UNESCO (2003). *Charter on the Preservation of Digital Heritage*. 32 C/Res. 42. Tillgänglig på internet: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001331/133171e.pdf#page=80>

UNESCO (2002). *Guidelines for the preservation of the digital heritage*. Tillgänglig på internet: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=7315&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Bilaga 1

Missivbrev

Hej!

Vi är fyra arkivariestudenter vid Lunds universitet som håller på att skriva våra mastersuppsatser nu under vårterminen, i vilka vi tänker undersöka förhållanden inom landets kommunarkiv. Vi vänder oss i första hand till den person som har huvudansvar för kommunens arkiv eller motsvarande. Vår undersökning kommer att utmynna i två uppsatser med olika fokus.

Anna och Josefina kommer att lägga sitt fokus på kommunarkivens status och ställning i dagsläget, i förhållande till det demokratiska uppdrag de har genom bland annat Offentlighetsprincipen och rätten att ta del av allmänna handlingar. Den första delen av enkäten kommer fokusera på frågor som berör det dagliga arbetet, utformning av dokumenthanteringsplaner och hur tillsynsarbetet ser ut. Förhoppningsvis kan uppsatsen bidra till att öka förståelsen kring kommunarkivens viktiga arbete i ett demokratiskt samhälle.

Marie och Helena kommer i sin uppsats problematisera den digitalisering som sker inom kommunarkiv idag. Fokus kommer att läggas på hur digitaliseringsbeslut motiveras, samt hur urvalsprocessen ser ut. Digitaliseringsbeslut och de urval som görs kan på ett större plan kopplas till skapandet av vårt digitala kulturarv. I den andra delen av enkäten vill vi ha svar på i hur stor utsträckning digitalisering sker inom kommunarkiv och på vilka grunder digitaliseringsurval görs.

Det skulle betyda väldigt mycket för oss om ni deltar i undersökningen och era svar är av stor vikt för vårt uppsatsarbete. När uppsatserna är slutförda återkommer vi med resultatet. Alla svar kommer att redovisas anonymt och kommer endast att användas i detta sammanhang.

Enkäten kommer att ta 10-15 minuter av din tid i anspråk. Enkäten kommer att vara öppen t.o.m. den 29:e februari. Besvara enkäten genom att trycka på länken nedan.

Tack för din medverkan, tveka inte att kontakta oss vid frågor!

Anna Åkesson och Josefina Andersson

E-mail: *

Handledare:

Isto Huvila, universitetslektor.

Telefon: *

E-mail: *

Helena Ferm och Marie Åstrand

E-mail: *

Handledare:

Lars Ilshammar, lektor vid Lunds universitet

Telefon: *

E-mail: *

*Kontaktuppgifter är borttagna från bilagan.

Bilaga 2

Enkätfrågor

Vi kommer i det här stycket ställa frågor som rör digitalisering av arkivhandlingar. Även om digitalisering inte sker hos er, ber vi er ändå att svara på frågorna. Vi inbegriper inte tillgängliggörande av digitalt skapade handlingar i begreppet digitalisering.

1. I vilken kommun/kommuner arbetar du?

2. Har ni en digitaliseringsplan eller strategi för kommunens arkivhandlingar?

Ja

Nej

Vet ej

3. Digitaliserar ni handlingar ur era arkiv?

Ja, vi har tidigare digitaliserat, håller för tillfället på med digitalisering eller har planer på att digitalisera.

Nej

Om nej, svara fråga 4-6.

4. Finns det intresse för att digitalisera arkivhandlingar?

Ja

Nej

Vet ej

5. Vilka hinder föreligger?

Ekonomiska hinder

Tids-/personalbrist

Kompetens kring digitalisering saknas

Problematik kring bevarande/underhåll

Vet ej/ingen åsikt

Annat

6. Om ni hade möjlighet att digitalisera, vilket arkivmaterial skulle ha högst prioritet?
Motivera gärna varför.

Om ja, svara fråga 7-19.

7. Vad innebär eller har digitaliseringen inneburit för er?

Har ni endast scannat handlingar, katalogiserat dem, tillgängliggjort dem via internet osv.

8a. Hur stor del av de digitaliserade handlingarna är, uppskattningsvis, tillgängliggjorda?

- För allmänheten

0-20%

21-40%

41-60%

61-80%

81-100%

8b. Hur stor del av de digitaliserade handlingarna är, uppskattningsvis, tillgängliggjorda?

- Internt inom kommunorganisationen

20%

21-40%

41-60%

61-80%

81-100%

9. Finns det hinder för att tillgängliggöra de digitaliserade handlingarna?

Ja

Nej

Vet ej/Ingen åsikt

10. Om ja, vilka hinder föreligger?

Flera alternativ kan anges.

Ekonomiska hinder

Tids-/personalbrist

Upphovsrättsliga hinder

Etiska aspekter

Vet ej/ingen åsikt

Annat

11. I hur stor utsträckning påverkar följande faktorer era beslut att digitalisera?

	I stor utsträckning	I viss utsträckning	I liten utsträckning	Inte alls	Vet ej/Ingen åsikt
Egna initiativ					
Kommunförvaltningens behov					
Överordnads beslut/intresse					
Intresse från allmänheten					
Kulturpolitiska direktiv					
Riksarkivets råd och rekommendationer					

12. Hur genomförs digitaliseringen?

Flera alternativ kan anges.

- Som del i den löpande verksamheten
- Genom interna projekt
- I samarbete med andra arkiv
- Genom ABM-samarbeten
- I samarbete med privata aktörer
- Annat

13. Från vilka tidsperioder är de handlingar ni digitaliserar?

Flera alternativ kan anges.

- 1700-tal eller äldre
- 1800-talet
- 1900-talet
- 2000-talet

14. Av vilken medietyp är de handlingar ni digitaliserar?

Flera alternativ kan anges.

- Handskriven text
- Tryckt text
- Fotografier
- Kartor

Annat

15. Av vilken typ är de handlingar ni digitaliserar, innehållsmässigt?

Flera alternativ kan anges.

Handlingar rörande styrelse och administration

Handlingar rörande undervisning och skola

Handlingar rörande social omsorg

Handlingar rörande byggnad och stadsplanering

Handlingar rörande miljö- och hälsovård

Handlingar av konstnärlig art

Annat

16. Är de digitaliserade handlingarna:

Flera alternativ kan anges.

Enskilda

Sammanhållna delar av arkiv

Hela arkiv

Annat

17. Är de digitaliserade handlingarna sammanhållna med originalhandling genom metadata?

Ja

Nej

Vet ej

18. Vilka av följande är faktorer då ni gör digitaliseringsurval?

Flera alternativ kan anges.

Ert eget intresse för vissa handlingar

Effektivisering av det egna arbetet

Allmänhetens intresse för vissa typer av handlingar

Internt intresse (inom kommunförvaltningen)

I forskningens intresse

Att nå nya målgrupper

För att underlätta tillgänglighet

Bevarande av handlingar

För att spara plats

Ekonomiska hinder

Deltagande i samarbete/projekt

Upphovsrättsfrågor

Vet ej/Ingen åsikt

Annan

Lämna gärna övriga kommentarer nedan.

Tack för er medverkan!

Övriga kommentarer:

Får vi kontakta er för ytterligare information? Vänligen lämna era kontaktuppgifter.